

CHAKOTEN

DANSK MILITÆRHISTORISK SELSKAB

INDHOLD I DETTE NR.

Side 1
Siden sidst.

Side 2
Medlemsmøder.

Side 5
Kampen om Seelow-højderne.

Side 7
Havnar Skansi og et rids over
Færøernes militærhistorie,
af Jens Kristian Boll.

Side 13
Kastellet kalder.
af Nils Eric Boesgaard.

Side 14
Vinterkrigen 1939-40 og noget
om legetøjssoldater af masse-
stof i samme periode.
af Egon Chr. Finsted.

Side 16
Danske grenaderer
1677 - 1842 2. del
af T. Snorrason.

Side 24
Nyt fra observationsposterne.

GRENADERKORPSET
OFFICER
DANMARK ca. 1760

**VOR NÆSTE LEGETØJSAUKTION
AFHOLDES
MAJ 2000**

BOYE'S AUKTIONER

**VESTERBROGADE 196
1300 FREDERIKSBERG C
TELEFON 3121-2526**

**JERNBANEPLADSEN 3
2800 LYNGBY
TELEFON 4587-4555
TELEFAX 4587-4637**

**ALGADE 64
4000 ROSKILDE
TELEFON 4632-4555**

**PETER ROSE PUBLIC RELATIONS
SURREY GU9 8JH ENGLAND
TEL. (1252) 715054
FAX. (1252) 715319**

Chakoten

udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab

Udgivet med støtte fra Prins Joachims og Prinsesse Alexandras Fond og J.C. Hempel's Fond

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet

Kontingent for 2000, kr. 250
Fra udlandet dkr. 300
Girokonto 655 4873

Selskabets Protektor
Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Selskabets Præsident
Hans Chr. Wolter
Violvej 36
3500 Værlose
Tlf. 4448 4342
E-mail wol @ post9.tele.dk

Redaktør
Nils Eric Boesgaard
Saltrupvænget 12, Saltrup
3230 Græsted
Tlf. 4839 2400

Kasserer
P. Steen Jacobsen
Slotsgade 30
3400 Hillerød
Tlf. 4826 4215

Adresseændringer
Soren Juul
Agnetevej 2
2800 Lyngby
Tlf. 4593 0197

Annoncer
Johan F. Hansen
Elverdamsvej 66 Vintre Møller
4060 Kirke Såbye
Tlf. 4649 1303

Tidsfrister for artikler

Udgivelse	Deadline
Marts	1. februar
Juni	1. maj
September	1. august
December	1. november

Tryk: PE Offset og Reklame
Tømrervej 9 6800 Vårde
© CHAKOTEN 2000
ISSN 0901-4799
Layout: Peter Plaskett

Siden sidst

Medlemsmødet den 5. januar

På medlemsmødet den 5. januar fortalte Tom Wismann om Danmarks sidste operative kystfort, Stevnfortet. Foredragsholderen redegjorde levende for fortets tilblivelse og indretning, og det var ikke mindst spændende at høre historien om hovedarmeringen, de to dobbelte kanontårne fra det tyske slagskib Gneisenau, og deres vej fra skibet til klinten ved Stevns.

Ole Thureholm medbragte bøger og figurer om Den 2. Verdenskrig. Blandt figurerne sås en tysk hestetrukken vogn og en feltpostdeling. Der var nye bøger om den britiske og den sovjetiske hær, en fransk bog om uniformeringen under D-dag samt den reviderede udgave af Lindhardtsen og Davidsens meget omtalte bog om danskere ved Østfronten.

Medlemsmødet den 2. februar

Februarmødet drejede sig specielt om kanoner og medlemmerne var på forhånd opfordret til at medbringe en eller flere kanoner som adgangstegn til arrangementet.

Einar Hansen og Hans Christian Wolter præsenterede på mødet deres imponerende 1834 kanonprojekt, som tegner til at blive færdigt til sommer. Det har været undervejs i tre år, men så vil det også omfatte feltkanon med tre forskellige rør, forstilling, ammunitionsvogn, heste med seletøj, mandskab m.m. Interesserede vil med fordel kunne forberede sig på at bygge de meget detaljerede kanoner ved at læse Lars Lindebergs artikler om skytssystemet 1834 i de forgående numre af Chakoten.

Steen Jacobsen, Peter Plaskett, Ivan Jørgensen og Johan F. Hansen havde medbragt modelkanoner fremstillet af Britain's, Heyde m.f., mens Nils Eric Boesgaard viste eksempler på "New Toy Soldier" skyts fra virksomheder som Steadfast Soldiers, Imrie Risley og det sporløst forsvundne amerikanske miniaturevåben-føretagende HR.

På mødet redegjorde "udstillerne" for de medbragte sager og snakken gik livligt hen over bordene.

Bestyrelsen opfordrer i øvrigt alle medlemmer til at medbringe bøger, figurer og andet relevant til moderne.
Nils Eric Boesgaard.

Til det kommende anvisningssalg - d. 6. september - søges som sædvanlig spændende og gode, relevante effekter.

Kontakt Præsidenten eller et af bestyrelsesmedlemmerne, dersom du kan bidrage.

Mini-Anvisningssalg

I den udstrækning medlemmerne medbringer eller afleverer dioramaer, panoramaer, figurer, "tinsoldater", kanoner, køretojer, militaria, bøger og/eller andre historiske effekter, der ønskes solgt, vil vi i forbindelse med medlemsmøderne, afholde et mini-anvisningssalg.

Bestyrelsen skal derfor kraftigt opfordre medlemmerne til at anvende disse mini-anvisningssalg til at afhænde overskuds effekter og andre rare relevante ting og sager, "der bare ligger og fylder op", og som andre medlemmer går og sukker efter og drømmer om til deres egne samlinger!

Studierejse til London/England

18. - 25. juni i år

Chakoten har planer om at gennemføre en studierejse til London/England fra den 18. til den 25. juni 2000. Ideen er at besøge The British Toy Soldier Show, der som sædvanlig afholdes på The Royal National Hotel, den 24. juni, hvor den britiske og internationale samlerverden mødes med ca. 230 producenter og handlende, der har alt hvad hjertet kan begære af tinfigurer til besigtigelse og salg.

I London vil der i ugens løb være lejlighed til opleve bl.a. The Imperial War Museum, hvis samlinger dækker de to verdenskrige og senere konflikter, The National Army Museum med samlinger der dækker krigene siden oprettelsen af den stående hær, og hvor der for øjeblikket er en særudstilling om Boer-krigen.

Det er tanken at arrangere en udflugt til Englands gamle hovedstad Winchester, hvor der er seks regimentsmuseer - The Royal Hampshire regiment, The Gurkha Museum, The Light Infantry Museum, The Royal Green Jackets Museum, The Royal Hussars Museum og The Army Pay Corps Museum.. Byen rummer også en pragtfuld middelalderlig katedral og rester af den gamle kongeborg med den berømte store hal, hvor man kan se kong Arthur og hans ridderes runde bord.

London har nogle af verdens bedste tinfigur-butikker og boghandlere, der specialiserer sig i militær-litteratur.

Rejsen, der arrangeres af DSB Tours, vil koste kr 4.856 pro persona i delt dobbeltværelse. Prisen omfatter flyrejse, transport med bus til og fra lufthavnen, hotel og morgenmad. Ønskes enkeltværelse er der beregnet et gebyr på kr. 260 pr. nat. Busudflugten til Winchester koster kr. 175,00 pro persona.

*Bindende tilmelding til redaktoren,
Nils Eric Boesgaard - Saltrupvænget 12 - Saltrup - 3230 Græsted.
Tlf.: 48.39-24.00 -
snarest og senest den 10. april 2000*

Generalforsamling

med
børs

Lørdag d. 8. april 2000

kl. 13.00

i Kastelet - Nordre Magasin

Deltagelse i generalforsamlingen er betinget af, at der er betalt kontingent for året 2000. Manglende kontingentbetaling medfører iøvrigt også ophør i leverancen af tidsskriftet.

Før generalforsamlingen afholdes den årlige børs, hvor alle medlemmer er velkomne til at medbringe figurer, bøger og andre militærhistoriske effekter, som de ønsker at afhænde.

Bestyrelsen fremlægger endvidere diverse overskudsmaterialer, som kan erhverves til yderst rimelige priser

Se separat indkaldelse til generalforsamlingen

Krigsspil
Lørdag & søndag
d. 29. & 30. april 2000
kl. 9.00 - 16.00

i Kastellet, Nordre Magasin

"Kampen om Seelow-højderne"

Krigsspillet afvikles i på Kastellet i Nordre Magasin, således:
Lørdag den 29. april er mødetiden kl. 9.30 og der spilles til kl. 16.00.
Søndag den 30. april er mødetiden kl. 9.00 og der spilles til kl. 15.00;
herefter oprydning med forventet afslutning kl. 16.00.
Pris for deltagelse er kr. 20,-, der betales forud om lørdagen.
Øl og sodavand kan købes på stedet; kaffe / te og småkager er gratis.

Se omtalen af krigsspillet i bladet

Medlemsmøde
Onsdag d. 3. maj 2000
kl. 19.30

i Tøjhusmuseet

Vi mødes i Tøjhusmuseets Foredragssal præcis kl. 19.30.

På rundvisning bag kulisserne på Tøjhusmuseet

Denne aften tager museumsinspektør Karsten Skjold Petersen os med på en rundvisning på Tøjhusmuseets lofter for at se på museets uniformssamling. Tøjhusmuseet er et gammelt museum, og derfor er der meget mere i magasinerne, end man kan udstille - det gælder måske i særlig grad for uniformerne. Under rundvisningen bliver der givet en generel introduktion til samlingen, der vil blive lejlighed til at se nøjere på udvalgte uniformsdele, og Karsten Skjold Petersen vil søge at imødekomme konkrete spørgsmål og særlige ønsker i den udstrækning, det er muligt.

Der gøres opmærksom på, at aftenens program begynder præcis kl. 19.30, og at rundgangen, der alt i alt vil vare højst 1 1/2 time, ikke er for gangbesværede.

Til denne omvisning er du velkommen til at medbringe en ledsager.

Karsten Skjold Petersen har genmagasineret uniformssamlingen og har forestået hele DDT-rensningen af uniformerne. Han forsker i uniformer - ikke mindst i perioden op mod 1700 tallets afslutning. Men også den nyere tid har hans bevågenhed bla. med udgivelsen af bogen "*Uniformsknapper i den danske hær 1911-1997*".

Medlemsmøde
Onsdag d. 7. juni 2000
kl. 19.30

i Kastelet, Nordre Magasin

Den Amerikanske Borgerkrig

Bestyrelsen opfordrer hvert medlem til at medbringe ting og sager, der har relevans til den Amerikanske Borgerkrig.

Det kan være figurer, modeller, uniformer, våben, udrustning, bøger eller andet med relation til aftenens emne, så vi kan prøve at genskabe den hyggelige stemning fra "Kanonmødet" den 2. februar.

Medlemsmøde
Onsdag d. 16. august 2000
kl. 19.30
på Kastelet

Vi mødes ved hovedvægten, lige indenfor Kongeporten kl. 19.30 til.

Rundvisning på Kastelet

Denne aften vil Vicepræsidenten i Vaabenhistorisk Selskab, Niels Elsborg, være guide på en tur rundt på Københavns gamle fæstning. Kastelet har en lang historie, som Niels Elsborg i mange år har været interesseret i. Niels Elsborg er endvidere tilknyttet det korps af frivillige guider, der jævnligt foretager omvisninger på Kastelet. Det burde derfor blive en spændende aften.

Til dette møde er du velkommen til at medbringe en ledsager.

Mødet afsluttes med fremvisning af selskabets nye domicil, de nye lokaler i den gamle hovedvagt.

Til orientering skal det hermed meddeles, at der planlægges afholdt medlemsmøder følgende datoer i det kommende efterår:

Onsdag d. 6. september,
Onsdag d. 4. oktober,
Onsdag d. 1. november og
Lørdag d. 2. december.

Alle møder finder sted på Kastelet i Nordre Magasin.

Den 6. september vil der være anvisningssalg og
den 2. december julemøde med årskonkurrence og almindelig julehygge.

Reserver dagene allerede nu!

Chakotens forårskrigsspil 2000

Kampen om Seelow-højderne

1. Baggrund

Tiden er nu skruet tilbage til april måned 1945 og stedet er Seelow-højderne cirka 50 kilometer øst for Berlin.

Fra Seelow-højderne er der udsigt over den dal, som omgiver floden Oder. Dalen var karakteriseret af mange afvandingskanaler og et generelt sumpet terræn. Områdets få veje og jernbanedæmninger fik derfor overordentlig stor betydning for de senere operationer. Mellem Oder og Seelow havde tyskerne indrettet deres forreste forsvarslinie; den anden lå om højdedragene, mens den tredje og sidste forsvarslinie var placeret et stykke bag højdedragene.

I disse stillinger står enheder af den tyske 9. Arme, under ledelse af general Theodor Busse. Enhederne består for en dels vedkommende af resterne af velrenommerede enheder, fyldt op med forhånden værende personel, mens andre enheder lige er opstillet. Yderligere er enheder af Folkestormen indsat i kampen.

Over for 9. Arme står 1. Hviderussiske Front under ledelse af marskal Zhukov med en betragtelig styrke.

Den store russiske offensiv, som skal føre til erobringen af Berlin og fremstødet til Elben, blev indledt tidligt om morgenen den 16. april med krigens hidtil voldsomste artilleriforberedelse. I tusindvis af kanoner og raketkastere af alle kalibre beskød de tyske stillinger.

Uheldigvis for russerne havde tyskerne dog forudset det nøjagtige tidspunkt for offensivens start og trukket deres enheder tilbage fra stillingerne, hvorved ildforberedelsen ikke fik den ønskede virkning.

Straks efter ildens ophør oplystes hele området af lyskastere, som russerne havde trukket frem. Denne del af operationen gav heller ikke det ønskede resultat, idet angrebsstyrkerne dels blev blændet af lyset, som reflekteredes af de voldsomme støv- og rogskyer, som var et resultat af artilleriilden, dels kom de til at stå som silhuetter for den tyske ild.

De russiske infanterienheder rykkede nu frem over det sumpede terræn foran højdedragene og fik efter voldsomme kampe erobret den forreste tyske forsvarslinie omkring middagstid. Herefter rykkede man videre frem mod den anden forsvarslinie i højdedragene. Den tyske modstand var hårdnakket og det ugunstige terræn sinkede i væsentlig grad fremrykningen.

Chefen for 1. Hviderussiske Front, marskal Zhukov, tabte tålmodigheden og beordrede, i et forsøg på at øge fremdriften i angrebet, sine panserenheder frem.

Tidspunktet for denne fremrykning var sammenfaldene med en omgruppering af det russiske artilleri og resulterede i voldsomme trafikale problemer. I løbet af den resterende del af offensivens første døgn bølgede kampene frem og tilbage omkring højdedragene.

Syd for 1. Hviderussiske Fronts operationsområde indledte 1. Ukrainske Front, med marskal Konev som chef, sit angreb over Oder og det er lykkedes dem at trænge gennem de tyske linier. Dette glædede Stalin, og han befalede marskal Konev at fortsætte frem mod Berlin. Han meddelte samtidig dette til Zhukov, hvilket ikke har gjort marskalens humør bedre, idet han så sig selv, og ikke rivalen Konev, som Berlins erobrere. Stalin spillede helt bevidst på denne rivalisering mellem de to marskaler. Den eneste måde, hvorpå Zhukov kunne genvinde sin fortrinsstilling hos Stalin, var derfor ved at vise øjeblikkelige og overbevisende resultater.

Også den tyske overkommando stiller sine krav, og de er ikke mindre kategoriske – *hold stillingerne til sidste mand!*

2. Spillet

Når spillet starter er klokken 08.00 den 17. april 1945. Udgangssituationen er, at russerne har reorganiseret deres enheder og er klar til at fortsætte angrebet mod Seelow-højderne, mens de tyske forsvarstyrker står klar til at imødegå angrebet....

Spillet afvikles i lighed med tidligere på tre spilleborde, benævnt NORD, CENTRUM og SYD – med to til tre spillere pr. side. Som udgangspunkt er der tale om tre individuelle spil, som afvikles inden for en fælles ramme.

Terrænet på spillebordene afspejler i nogen udstrækning de faktiske forhold, inklusive stednavne. De enheder, som deltager i spillet er ligeledes opstillet med udgangspunkt i de faktiske enheder.

Til hvert bord er der udpeget et antal enheder; yderligere disponerer hvert parti over et antal reserveenheder, som kan fordeles mellem bordene efter indbyrdes aftale mellem spillerne på de respektive parti. Alternativt kan reserverne holdes tilbage til senere disposition, som iværksættes ved dommernes mellemkomst.

Der spilles efter reglerne i Command Decision III, DK1. Er du ikke i besiddelse af reglerne, så kontakt Søren Juul.

3. Praktiske oplysninger

Spillet afvikles i Nordre Magasin, Kastellet, således:

Lørdag den 29. april 2000 hvor mødetiden klokken 09.30 – der spilles til klokken 16.00.

Søndag den 30. april 2000 er mødetiden klokken 09.00 og der spilles til klokken 15.00; herefter oprydning med forventet afslutning klokken 16.00.

Pris for deltagelse er kr. 20,00, som betales lørdag.

Øl og sodavand kan købes på stedet; kaffe/ te og småkager er gratis.

4. Tilmelding:

Tilmeld dig hos Søren Juul, telefon 45930197 eller e-mail s-juul@post1.tele.dk

Din tilmelding skal være os i hænde senest den 14. april 2000.

Er du blot interesseret i at kigge på, så er du også velkommen.

5. Prøvespil

Hvis der er tilstrækkelig interesse, så vil vi arrangere et eller flere prøvespil/instruktionsspil, hvor nye spillere, kan stifte bekendtskab til reglerne og andre kan få dem genopfrisket. Disse spil vil i givet fald blive afholdt i Chakotens lokale i Kastellet.

Vel modt!

Søren Juul Per Finsted

Litteraturliste:

- 1: Kampen om Seelow-højderne" af oberstløjtnant F.V. Nerland, Krigshistorisk Tidsskrift, Nr. 2, august 1999.
- 2: Der Kampf um Berlin 1945" af Tony Le Tissier, Ullstein Verlag, 1997, ISBN 3 548 33185 8.
- 3: Militärgeschichtlicher Reiseführer – Seelower Höhen", af Hans-Joachim Nicolai, Verlag E.S. Mittler & Sohn, 1988, ISBN 3 8132 0554 1.
- 4: Seelow 1945 – Die Entscheidungsschlacht an der Oder" af Richard Lakowski, Brandenburgische Verlagshaus, 1999, ISBN 5 89488 084 8.
- 5: "Seelower Höhen 1945" af Roland G. Foerster, Verlag E.S. Mittler & Sohn, 1998, ISBN 3 8132 0592 4.
- 6: The Road to Berlin" af John Erickson, Phoenix, 1996, ISBN 1 85799 131 1.
- 7: The Last Battle" af Cornelius Ryan, Wordsworth Military Library 1999, ISBN 1 84022 219 0.

1. Kan lånes fra Chakotens bladsamling ved henvendelse til Ole Thureholm.

2. – 7. Kan købes hos Nyboder Boghandel, men kan sandsynligvis også lånes på Det Kongelige Garnisonsbiblioteket.

BRASSEY'S History of Uniforms Series

- Mexican - American War
- English Civil War
- Roman Army
- Barbarian Warriors
- Confederate Army
- Union Army
- Napoleon's Army
- Wellington's Army
- Master Modellers

All volumes in the series are illustrated by over 150 prints and paintings, including specially commissioned colour plates from leading military artists.

All are hardbacks, 297 x 210 mm. 144 pages

Pris pr. bind kr. 303,- inkl 25% moms
(de 8 første titler)

Pris for Master Modellers er kr. 319,- inkl 25 % moms

Nyboder Boghandel
Store Kongensgade 114, DK-1264 København K
tlf 33 32 33 20 fax 33 32 33 62

HAVNAR SKANSI OG ET RIDS OVER FÆRØERNES MILITÆRHISTORIE

af Jens Kristian Boll

Under et ophold med vikingegruppen Brimir på Færøerne var jeg så heldig at kunne bese fæstningsanlægget Havnar Skansi (Havneskansen) i Tórshavn. Skansen er i dag rekonstrueret og fremstår som en interessant blanding af et ældre rektangulært borganlæg og et yngre stjernefort. Jeg har ikke set anlægget omtalt i værker om danske fæstningsanlæg, hvorfor jeg tænkte, at anlægget og dets historie ikke var uden interesse for Chakotens læsere.

Havnar Skansi ligger på højedraget vest for Tórshavn havn med udsigt over halvøen Tinganes, der deler havnen i en østlig og en vestlig del, henholdsvis kaldt Eyasta-ravag og Vestaravag. Da Færøerne blev koloniseret af nordboer i det 7-8. århundrede, fandt de første landnamsmænd, at Tórshavn området var for uindbydende. Jorden var dårlig, havnen for stor og der var sågar ingen fuglefjelde. Området forblev ubebygget, og måske netop derfor henlagde man også store tingmøder Altinget til næsset, der fik navnet Tinganæs (1). Tórshavn kan takke disse møder for sin senere medgang. Da den norske konge i 1261-64 "tog Island og Færøerne under sin beskyttelse", forpligtede kongemagten sig til at holde øerne forsynede med nødvendige varer udefra. Allerede 1271 oprettede den norske konge et handelsmonopol, der fik eneret til at besejle Færøerne og Island, ligesom kongemagten indsatte sine egne embedsmænd. Set fra embedsmændenes synspunkt lå Tórshavn centralt, Tinganæs kunne let forsvares, såvel mod angribere udefra som mod ophidsede færinger om galt skulle være, ligesom stedet kunne låne af det gamle færøske Altings autoritet. På Tinganæs opførte man derfor de imponerende gamle træhuse omkring hovedgaden Gongin, som man stadig kan bese.

EN UDSAT POST

Det er vigtigt at huske, at Færøerne i ældre tid var andet og mere end en fjern

udpost i Nordatlanten. I senmiddelalderen var det katolske Europas behov for fisk i fastetiden nærmest umætteligt, og de nordatlantiske fiskebanker var ivrigt besøgt af fisker- og handelsflåder fra Europas søfartsnationer. Sidenhen, da de store sejlruiter over Atlanten blev åbnet, lå Færøerne centralt i forhold til Golfstrømmen.

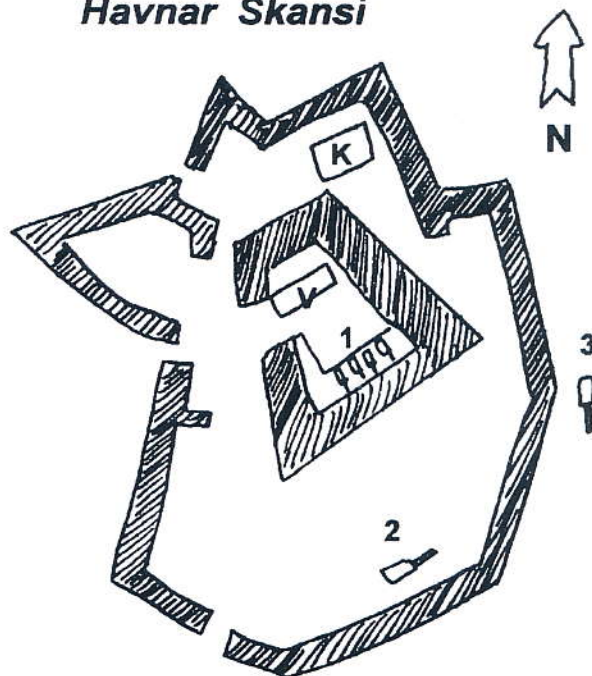
I middelalderen gjorde de norske og siden de danske konger krav på Færøerne og Island som "skatlande", hvor fremmede kun måtte handle med særlig tilladelse fra det kongelige handelsmonopol og mod klækkelig afgift. De lokale embedsmænds mulighed for med magt at gennemtvinge disse krav var oftest sørgeligt begrænset.

gelske sørovere angreb Island, plyndrede kirkerne og bortførte drenge og piger "som de anså for stærke og skikkede til at påtage sig bestandige trældomsbyrder, som vel passede for deres tyranni, dem førte de som fanger til deres eget land" (Ingstad s.363).

1431 klagede *Erik af Pommern* til *Henry VI* af Englands formynderregering over den ulovlige handel og ikke mindst de overgreb, engelske købmænd foretog på Færøerne og Grønland. Året efter blev der afsluttet en traktat, hvor den engelske regering lovede at afholde sine skipper fra ulovlig handel, ligesom de ansvarlige for plyndringstogterne måtte betale erstatning og vederlagsfrit bringe de bortførte hjem igen. Forholdene forværredes dog igen: 1450 fastslog *Christian I* med lovværket "Den lange retterbod", at udlændinge, der bortførte kongens undersætter fra Island og Færøerne, stod til fredløshed.

I året 1532 blev *Amund-Ølavsson* valgt til katolsk bisp på Færøerne af øens egen befolkning "efter deres Udvalgelse, Kår og Begæring, som udi Landet bo", som *Frederik I.* bemærkede. *Christian III.* indførte reformationen på Færøerne i 1538. 1. Januar 1540 afløste *Jens Gregersen Riber* *Ølavsson* som bisp og øens præster gik alle over til den lutherske lære. Et større problem for Riber var, at sørovere angreb hans embedsbolig i Kirkebjø, så han måtte flygte over hals og hoved i 1551 og 1555. Den aldrende *Riber* fik nok, indsatte den afsatte katolske biskops assistent *Heini Joensen Havreki* (Skibbruden) som sin stedfortræder og rejste simpelthen hjem. *Heini Joensen* var i sin tid sammen med seks andre teologistuderende drevet til havs fra Bergen og kastet i land på Færøerne, hvor man tilfældigvis manglede præster. I sikkerhed i Danmark opfordrede *Riber* kongen til at udnævne *Heini Joensen* til provst og nedlægge bispedømmet. Kongen, der ikke brød sig om at sørovere bortførte danske biser, fulgte opfordringen.

Havnar Skansi

K: Krudtmagasin	1: Kanonbatteri
V: Vagt	2 & 3: Engelske kanoner

Rids over Havnar Skansi.

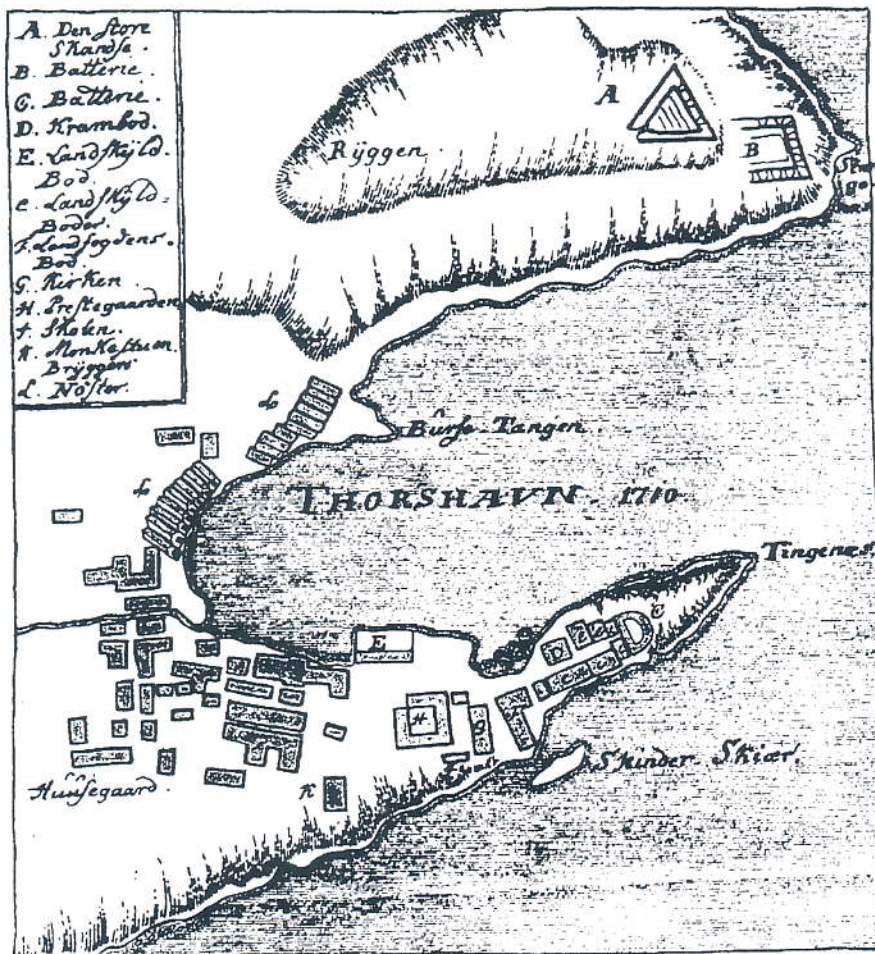
Engelske skipper, forløbere for de senere "merchant adventurers" førte en offensiv handelspolitik, hvor skillelinjen mellem handelsvirksomhed og regulært pirateri var hårfin: Havde skipperen magt til det, var det for nærliggende at spare told- og skatteafgifter, og havde man magten, var det endnu mere nærliggende at supplere indtægterne med et rask plyndringstog. 1420-23 udartede angrebene til regulære vikingetogter med modsat fortegn, da en-

Omkring 1578 meddeles kort, at "franske Sorovere opbrode Landets Skrin og borttog Landets Protokoller og andre Dokumenter" (Kongl. Anordninger. S.8)

MAGNUS HEINASON - kongens pirat.

Forsvaret var stort set overladt beboerne selv. Frederik II løste tilsyneladende problemet ved i 1579 at overlade sin ven Magnus Heinason, søn af Heine Joensen Havreki, handelsmonopolet med pligt til at føre et særdeles offensivt forsvar, hvor han selv måtte afgøre, hvilke skibe, der var sorovere og smuglere og derfor kunne tages som prise. Kongens gavmildhed kan skyldes, at en skotsk pirat umiddelbart forinden havde plyndret Tórshavn og taget kongens pengekasse, muligvis også at kongen havde ret til en pæn procent af Heinasons bytte. Heinason fik samtidig indsat sin bror som lagmand på øerne. Folkemindet hævder, at Heinason indrettede sin fæstning der, hvor Havnar Skansi nu står, idet det er uklart, om stedet var valgt for at beskytte Tingenes eller for at holde øje med forbipasserende skibe, der kunne opbringes som priser?

Heinason var effektiv som søkriger, men noget problematisk som handelsmand, da han blev beskyldt for at misbruge sin eneret og udbytte færingerne. Heinason var yderst populær på Færøerne, så udbytningen bestod måske i, at de danske myndigheder folte, han omgik monopolen og glemte at betale dem? Da hans privatliv var lige så uortodokst som hans forretningsmetoder, fandt den mægtige Valkendorf ham for mægtig og gennemtrumfede, at han skulle møde for kongens ret. I stedet valgte Heinason at gå i hollandsk tjeneste. Efter Frederik II.s død udnyttede Valkendorf sin position som leder af formynderegeringen til at få Heinason arresteret og anklaget for so-

Kort fra 1710 over Havnar Skansi og Tórshavn.

roveri mod et engelsk skib i 1585. Magnus Heinason blev halshugget i København januar 1589 to dage efter domsafsigelsen. Valkendorfs kolleger i formynderegeringen fandt ham nu for magtfuld og brugte sagen til at få Valkendorf afsat og domt til at give Heinason en kristelig og bekostelig begravelse.

FOR TYRKEN OG FRANSKEN OG GUD MIG BEVAR

Færøerne lå ubehageligt udsat for fjendtlige flader. Såvel kapere som regulære europæiske krigsflader fandt, at øerne var et indbydende sted at skaffe sig proviant uden nødvendigvis at betale for den, ligesom besætningen kunne slå sig løs (2). En om muligt endnu mere frygtet gæst var muslimske sorovere fra Barbaresk-staterne langs

Nordafrikas kyster. Barbareskerne eller Korsarerne angreb hjemmevant skibsfarten i Europa og var især frygtet for at de tog fanger for enten at kræve sælge dem som slaver eller, hvis fangerne var velstående, at kræve losesum og bruge dem som slaver i mellemtiden. Øerne i Nordatlanten var et oplagt angrebsmål, dårligt forsvarede. Selv om det var småt

med velstående mennesker, der kunne erlægge losesum, kunne en lyshåret kvinde, pige eller en dreng indbringe en høj pris på slavemarkedet og ville sikkert være et lige så kærkomment statusobjekt i en fornem nordafrikansk husholdning som en negerslave var i et adelspalæ i København.

Det kendteste angreb ramte Færøerne i 1629, da algeriske sorovere angreb bygden Hvalbour på Suderey, dræbte 6 mænd og bortførte 30 kvinder og børn. Den opskræmte befolkning krævede at få udleveret våben og at få vejledning i at bruge dem.

Christian IV reagerede med et brev til amtmanden 4. Marts 1630, her pålagdes amtmanden sammen med de mest velhavende "at betænke Midler, hvorledes samme Fanger ved de bedst formuendes Hjælp kunne loskøbes, at de ikke skulle lades under Tyrkens Tyranni, og derover tvinges til at nægte Kristus" (Kongl. Anordninger s.61). Ud fra vort kendskab til Færøernes og kongens økonomi må man desværre regne med, at de bortførte forblev hos tyrkerne.

Christian IV sendte regelmæssigt sin flåde op i Nordatlanten, hvor søkrigere som Valdemar Daa og Jens Munk med held tog kampen op mod sorovere, smuglere og illegale hvalfangere. Kongen søgte også at styrke monopolhandelen i Tórshavn. Kongemagten overlod gerne mod en pengesum monopolhandelen til en mellemmand, som forpligtede sig til at holde øerne forsynede med varer og fik eneret på handelen, men skulle købe øernes produkter efter en fastsat pris. Systemet forhindrede, at øerne udviklede egen handel og var mest i storbøndernes interesse, da det sikrede, at den eneste lovlige levevej var at være i tjeneste hos en storbonde, i modsat fald kunne man

straffes som omstrejfer. Da den kongelige skatkiste med afgifter og indtægter blev opbevaret her, er det forståeligt, at *Christian IV* efter 1630 valgte at lade skansen ud mod havet på den yderste spids af Tinganæs genopbygge, hvor landsstyrets mødesal i dag ligger og med navnet Skansapakkhusid minder om ældre urolige tider. Mindre beroligende var det, at der også blev anlagt en skanse ind mod land, som om anlægget også skulle beskytte Monopolets ansatte mod angreb fra vrede færing.

Under *Christian IV's* ulyksalige deltagelse i Trediveårskrigen og de efterfølgende svenskekrige fik Færoerne en lav prioritering i de danske forsvarsplaner og måtte stort set klare sig selv. Under angreb søgte befolkningen tilflugt i de såkaldte "Franskehuler" eller "Tyrkerhuler" i fjeldene og håbede, at angriberne nøjedes med at plyndre gårde og bygder og afholdt sig fra menneskejagt. Det var dyb alvor, når en af de kendteste salmer indeholdt ordene "For Tyrken og Fransen o Gud mig bevar". Man tog også revanche i folkemindet, hvor man lod Færoernes berømte præst *Peder Ditlevsen Arrheboe* bruge sine magiske evner udi den sorte kunst til at frelse lagmandens dotre fra en elskovssyg fransk pirat ved at mane en storm op, der sendte franskmændene med skibe og mænd til havets bund. (*Arrheboe* var i øvrigt gift med den lige så sagnagtige *Onde Bente (Idla Beinta)*, der var model for *Jacobsens "Barbara"*. *Arrheboe* sikrede ifølge sagnet roen i ægteskabet, da han "ved et uheld" beklageligvis kom til at mane en af hendes elskere solidt ned under jorden i den tro, han var et spøgelse, der var ved at stikke af fra sin grav!

CHRISTOFFER OG FREDERIK GABEL OG FORSVARET AF TØRSHAVN

De kendteste monopolindehavere blev *Christoffer* og *Frederik Gabel*, der besad monopolen fra 1655 til 1708 og er de to mest upopulære mænd i færøsk overlevering. Det var deres uheld, at de skulle forsyne landet under de store krigsperioder, ligesom de efter eget udsagn fandt, at monopolen var en blandet velsignelse, da de skulle modtage uldprodukter efter en fastsat tarif som betaling for varerne uden hensyn til prisniveauet i Danmark og Europa. Den vigtigste eksportvare strømper, og årsproduktionen var på 60.000 uldstrømper. *Gabels* største kunde var kongens hær og flåde, der selv satte købsprisen. De overskydende sokker måtte *Gabel* selv

sælge til udlandet. Over for kongen klagede *Gabel* over, at færingerne på eet år fremstillede flere uldsokker, end han kunne sælge videre på tre.

I 1657 besluttede *Frederik III* "eftersom her Krigen med de Svenske i Guds Navn er begyndt" (Kongl. Anordn. S.70) at anlægge/genopføre Havnar Skansi på højedraget nord for Tinganes "eftersom udi slige tider enhver må det vel forse, på det nogle Capere eller Fribyttere, som sig med Tiden mangfoldig lader indfinde, enten med Gevalt eller under (stjålet) dansk Flag, gjøre deres Fordel og andres Skade på de Stæder, de noget kan udrette." (Kongl. Anordn. S.70f).

Kongen bød, at der skulle hverves 30 "af de bedste Havnemænd og af de bedste på Landet, som nærer dem af Betleri" til at bygge og bevogte anlægget. De nye soldater blev dels lønnet af staten med den uld, der gik til fattigtinden, men som alligevel ikke blev brugt på de fattige, dels med retten til at drive fiskeri og småhåndværk, ligesom de blev indkvarteret i byen, indtil skansen stod færdig. Det blev udtrykkeligt betonet, at på dage, hvor vejret forhindrede soldaterne i at fiske, kunne kommandanten lade dem arbejde på fæstningen, men så skulle de til gengæld have fri i lige så mange dage, som

de havde arbejdet, når vejret blev bedre! Soldater, der kunne fungere som smede eller udøve andet nyttigt håndværk, var fritaget for at stå på vagt, men skulle selv skaffe en afløser.

Frederik III. overvejede at udbygge forsvaret til en folkemilitis og befalede i 1660, "at alt Mandkon over 15 År og til 50 År skulle være betænkt på at skaffe sig Gevær såsnart de kunne fås, og samle sig en eller to Steder på hver Ø at lade sig monstre, og vise Geværerne, når de blev tilsagt af Sysselmanden" (Kongl. Anordn. S.66). Dette initiativ fik en uheldig begyndelse, da konstabel *Cornelius Thonnesen*, der skulle oplære befolkningen i våbenbrug, samme år blev fængslet for at have "ihjelskudt en Mand, som stod Vagt paa Post" (Kongl. Anordn. S.67). *Thonnesen* slap med at blive landsforvist fra Færoerne mod at love, at "han ikke under fortabelse af Liv, Ære og Gods skulle gøre dette fattige Land nogen Skade." (Kongl. Anordn. S.67).

Besætningen på det nye anlæg viste snart sin duellighed: Et hollandsk skib, der ankrede op uden for rækkevidde af Havnar Skansis kanoner, blev erobret af en irsk kaper. Skansens kommandant løjtnant *Claus Becker* rekvirerede et hollandsk fiskefartøj i havnen, lempede fire

Tegning fra 1675 med Tórshavn og Havnar skansen.

af sine kanoner ombord, og optog forfølgelsen sammen med Tórshavns barber *Reinholdt Horn* (der om nødvendigt kunne fungere som læge), nogle handelsbetjente og en skare ophidsede færingere. Det lykkedes at generobre det hollandske skib ud for Nolsoy den næste dag, mens kaperen slap væk. *Claus Becker* belønnede den hollandske fiskeskipper, der havde risikeret liv og skib med 600 gylden og gav det samme til sin frivillige besætning. (3).

INTET ER SÅ GALT, AT DET IKKE ER GODT FOR NOGET

Gabels anlæg på Tinganes blev ramt af en besynderlig ulykke 30 januar 1673. En eskadre hollandske handelsskibe var ankrede op, og fogeden havde inviteret de ombordværende købmænd til fest, mens der bredte sig et falsk rygte om, at *Gabel* var stillet for retten for embedsmisbrug. Da det stormede, måtte gæsterne overnatte, hvorfor der blev fyret godt op i gæsteværelserne. Øjensynligt havde man glemmt, at der ovenover stod 150 fustager krudt. Klokkeren 22.30 sprang fornævnte 150 fustager, og kort efter eksploderede også 2200 pund krudt i Tinganes' ammunitionslager. Der omkom ingen mennesker ved eksplosionerne, derimod forsvandt alle regnskabsbøger, jordebøger og pantebøger, ligesom størstedelen af *Gabels* varelagre gik tabt, såvel lagre, af varer fra Danmark, der skulle forhandles på Færøerne som færøske varer, *Gabel* havde modtaget fra sine debitorer. Rygter ville snart vide, at der havde været særdeles god plads i lagerrummene, da folk allerede havde afhentet varerne fra Danmark og endnu ikke leveret varerne fra Færøerne. *Gabel* anslog sit tab i varer til 8000 gylden og hævdede, der var

tale om sabotage og sagsøgte flere købmænd og embedsmænd uden dog at få noget ud af det. Efterforskningen blev især hæmmet af, at kommandanten på Havnar Skansi ignorerede en ordre om at tilbageholde de hovedmistænkte. Kommandanten blev forflyttet, men sagen blev aldrig opklaret, om end kongen forlangte, at *Gabel* for egen regning genopbyggede krudtmagasinet.

Gabel støttede især sin mistanke om forsædligt hærværk på, at der havde været udtalt utilfredshed med at handelskompagniets folk havde nægtet befolkningen den sædvanlige julekredit. (Afhæren lader i øvrigt til at have medført, at kongen, der ikke ønskede flere uheld, i 1691 ved forordning fastslog, at der skulle udleveres varer på kredit op mod jul.)

1678 kom Færøerne til at betale prisen for Danmarks støtte til Holland. 4 franske fregatter, hver med 36-40 kanoner, ankrede op ud for Tórshavn i håb om at opbringe hollandske handelsskibe, der ventede på konvoj. Handelsskibene var ikke kommet endnu, hvorfor de franske kommandanter forlangte en brandskat mod at skåne byen. Da der ikke fandtes tilstrækkeligt med penge, forlangtes i stedet 100 okser, 500 får, 500 par strømper og 500 par vanter. Uagtet det burde have været let nok at levere strømper og vanter, hvis *Gabels* klagesang står til troende, brød forhandlingerne sammen. 200 franske sofolk blev sat i land og stormede Havnar Skansi. Den tjenstgørende korporal og hans besætning på to andre korporaler, 36 mand og en trommeslagerdreng løb for livet. Korporalen erklærede, at "Modstand med så lidet og uøvet Folk ville være unyttig" (Kongl. Anordn. s.34) og forlangte at få en anden post langt væk

fra Færøerne. Skansen blev plyndret og odelagt, hvorefter franskmændene vendte interessen mod Tórshavn og Kompagniets pakhuse og kontorer. Det lykkedes vinterfogedens kone at flygte med kompagniets og myndighedernes regnskaber og rede penge, til gengæld "blev hendes Sengedyner røvede og Fjerene stroet omkring i Værelserne" (Kongl. Anordn. s.34), idet angriberne på den måde fik luft for deres ærgrelse.

Christian V. lod (naturligvis) regningen for Havnar Skansis genopførelse ende hos *Gabel*.

I 1693 opførtes stenhuset Corps du Garde i folkemunde Portugalid som vagtstue og arrest på Tinganes. Smugleriet florerede, og *Gabel* blev indviklet i flere sager om embedsmisbrug. Det er måske derfor, at regeringen ikke kunne finde flere handelsmænd, der havde lyst til at binde an med Monopolet, hvorfor kongemagten selv måtte overtage det i 1709. Ved den lejlighed anmodede færingerne om at få etableret endnu en handelsstation uden for Tórshavn, men anmodningen blev afslæet, da man frygtede, stationen ikke kunne forsvares mod de allestedsnærværende kapere og almindelige sorovere.

1749 fandt myndighederne, at tiden var lobet fra befæstningen af selve Tinganes, hvorfor anlægget blev nedbrudt.

NEUTRALITETENS VELSIGNALSER

Færøernes økonomiske situation blev voldsomt forbedret i 1767, da storkøbmanden *Niels Ryberg* fik tilladelse til at anlægge et internationalt transitlager kaldet Friedrichs Vaag eller i daglig tale Rybergs Handel i Tórshavn. *Ryberg* udnyttede, at de engelske toldmyndigheder og stormagternes kolonikrige bragte Færøerne i en nøgleposition.

I England havde smuglerne indtil 1765 nydt godt af, at Isle of Man selv kunne sætte sine toldsætter, der tilfældigvis altid var lavere end det egentlige Englands, hvorfor engelske storkøbmænd toldfrit kunne lande store ladninger på Man og siden lade smuglerne om at bringe dem ud til koberne i England. 1765 fik toldvæsnet og regeringen nok og "overtalte" øen Man's ejer jarlen af Atholl til mod erstatning at give afkald på sine rettigheder som *Lord of Man*, herunder retten til selv at sætte toldsætter. Man var nu inden for det engelske toldgitter. De stakkels Manboere, der blev ramt af ledighed, blev ansat hos den flinke *Ryberg*, så smuglernet fortsatte intakt. Der var ikke tale om småting: i Tórshavn

Skansens kanonpark, de to er fra Christian VII's tid, de to andre er fra Frederik VI's tid.

Den ene af de engelske skibskanoner i Havnar skansen.

kunne man nu se 12-14 store fragtskibe af gangen losse varer i Friedrichs Vaag for slet ikke at tale om de stadige besøg af små hurtigtgående skibe fra Irland, Skotland og det egentlige England. Trafikken og indtægten var så stor, at *Ryberg* i 1782 af egen lomme bekostede et nyt fyr på øen Nolsoy for at lede kunderne godt på vej ud og hjem.

Da Den amerikanske Uafhængighedskrig brød ud, bl.a. grundet amerikansk irritation over de engelske te-afgifter, steg *Rybergs* omsætning til uanede højder: Amerikanske kapere angreb engelsk skibsfart bogstaveligt talt under Englands kyster, og de krigsførende landes flådemagter jagtede hinandens handelsskibe. Mange købmænd fandt, at danske skibe eller et dansk flag var en god beskyttelse. Handelskompagniets dristighed steg, da man i 1779-81 købte tobak fra England, sendte den over Tórshavn og returnerede den til England med smuglerne og i tilgift fik godtgjort importafgiften for at have transporteret den omkring Færøerne! Da de britiske toldmyndigheder lukkede dette hul, fik *Ryberg* resolut tobakken sendt på endnu en tur til omladning i Bergen og kunne igen få importafgift. *Rybergs* aktiviteter satte gang i Færøernes økonomi, der opstod behov for arbejdskraft og mange fik sig en håndværkeruddannelse, ligesom færinger blev uddannet til skippere, en af dem, der fik sin lærdom under *Ryberg*, var den siden berømte *Nolsoy-Pall*. *Ryberg* oprettede også et torske- og sildefiskeri, officielt med henblik på eksport, uofficielt for at kunne brodføde sine "ansatte". Det lader til, at det først var under *Ryberg*, at færingerne lærte at salte sild!

Den danske regering blandede sig officielt ikke i *Rybergs* foretagender, men det er betegnende, at Tórshavns myn-

dige kommandant *Born* i disse år fik lov til at udvide Havnar Skanse med de imponerende jordvolde, der gjorde anlægget til et moderne fort (og lige så betegnende, at færingerne ydede jordarbejdet uden vrov!). De engelske toldmyndigheder havde deres egen flåde, og man kunne jo aldrig vide, om *Ryberg* kunne provokere dem for meget.

Rybergs indsats for Færøerne kan bedst opsummeres med kommandant *Borns* ord: "Alle (regeringens) opfordringer, tilskud, prædikener, reskripter og andre opmuntringer til forbedring og udvidelse af beboernes næringsveje kunne ikke gøre så meget på 50 år, som "Friedrichsvaag" og andre fremmede i Tórshavn ved deres eksempel har udrettet på 10 år." (West 51).

EN KAPERS KALAMITETER

En af de færinger, der fik sin uddannelse under *Ryberg*, var *Poul Poulsen Nolsøe*, født på øen Nolsøe ud for Tórshavn i 1766 men mere kendt som *Nolsoyar-Pall*. *Nolsøe* var i tidens forstand en dansk patriot, der ønskede at sikre Færøerne de bedste forhold inden for det danske rige. Han arbejdede for at få Monopolet afskaffet, så øerne kunne udvikle deres egen handel og bekæmpede i sagsanlæg og i muntre viser de lokale embedsmænds slendrian og embedsforsømmelser. I 1804 lykkedes det ham med venners hjælp af vragrester at bygge skonnerten *Royndan Frida*, der var det første skib, der blev bygget på Færøerne siden middelalderen. Skonnerten gennemførte flere sejlads til København. På en af sejladserne hjembragte *Nolsoyar-Pall* koppevaccine. Koppekulturen kunne ikke overleve rejsen, hvorfor *Nolsoyar-Pall* og hans besætning efter tur lod sig vaccinere under rejsen, så de på skift fik et mildt angreb

af kopper, der kunne bruges, når næste mand skulle koppevaccineres, sådan at lægerne på Færøerne ved ankomsten kunne bruge de sidste i rækkens kopper som den koppekultur, de kunne vaccinere videre med!

Færøernes udsatte stilling blev direkte katastrofal, da England erobrede den danske flåde i 1807. Royal Navy var også i stand til at udsætte øerne for en odelæggende blokade. At det ikke gik så galt skyldes først og fremmest *Nolsoyar-Pall*. Han befandt sig i København i 1807, men opnåede frit lejde hos admiral *Gambier* til at transportere 250 tonder byg til Færøerne og samtidig give besked om Københavns bombardement og den storpolitiske udvikling. Vel fremme valgte *Nolsoyar-Pall* at losse kornet ikke i Tórshavn, men på Suderey, da han med rette frygtede, at Monopolets lagerbygninger i Tórshavn var for udsatte for engelske raids.

1808 krydsede captain *Baugh* med orlogsbriggen *Clio* i færøske farvande på udgik efter danske efternølere fra De vestindiske Øer. *Baugh* prøvede uden held at skjule sit skibs identitet og hensigt, men blev afsløret af *Nolsoyar-Pall*, der havde forklædt sig som bonde og bildte *Baugh* ind, at kommandant *Lobner* i Tórshavn havde 300 soldater til rådighed. Vel tilbage i land sendte *Nolsoyar-Pall* besked til *Lobner* om de uvelkomne gæster. *Baugh* tog dog oplysningen om *Lobners* styrke med et gran skepsis, løb ind i Tórshavn 15. maj og landsatte et kommando på 50 mand, der spadserede op til Havnar Skansi, bankede på og forlangte, at *Lobner* overgav sig. Skansen var for en gangs skyld velbevæbnet med bl.a. 19 kanoner, men *Lobner* parerede ordre mod at han og hans besætning blev frigivet mod at love ikke at kæmpe mod Storbritannien det næste år. *Baugh* sikrede sig det militærudstyr, han kunne have ombord, odelagde det øvrige og sejlede til Leith for at meddele, han havde erobret Færøerne. *Nolsoyar-Pall* udodeliggjorde *Lobners* indsats med spottedigtet *Gorplandskvædi*.

Umiddelbart efter ankom det engelske kaperskib *Salamine* under kommando af den ungarske adelsmand og eventyrer *Baron von Hompesch* i færøsk folkløse mindet som *Brillemanden*. Han ankrede op i Tórshavn, truede med at bombardere byen, fik at vide, at den havde overgivet sig, gik i land og beslaglagde alle værdier i Monopolets lagre og kontorer og i alle embedsboliger, især *Lobners*. Dernæst sejlede han til Island og gentog nummeret i Reykjavik, vendte tilbage til Færo-

erne, hvor han efterlod en mindre styrke for at bevogte det bytte, han ikke kunne føre med sig, og sejlede så til England for at få sit bytte tildømt som lovlig prise. Imidlertid havde *Baugh* med *Clio* igen været på Færøerne, og Royal Navy var rasende over *von Hompeschs* initiativ, langt værre blev det, da *Lobner* beskyldte *von Hompesch* for plyndring og søroveri. Den engelske prisedomstol valgte at fortolke prisereglementer således, at stort set alle *von Hompeschs* handlinger var ulovlige og bragte ham i betænkelig nærhed af søroveriloven (4).

Von Hompesch undgik formentlig kun rånokken, fordi *Nolsoyar-Pall* dukkede op i England. Færøerne var igen ved at løbe tør for korn, hvorfor *Lobner* måtte bide i det sure æble og bede *Nolsoyar-Pall* om at sejle ud efter forsyninger med *Royndin Frida*. Skibet blev opbragt af den britiske flåde og bragt til Gøteborg, hvor det blev bedømt som for beskadiget til at kunne repareres. *Nolsoyar-Pall* talte sin sag så godt for admiralerne *Keats* og *Bertie*, at de sendte ham videre til London med anbefalelsesskrivelser. Her lykkedes det ham hos Admiralitetet at vinde forståelse for Færøernes sag, ligesom han med sit vidneudsagn reddede *von Hompesch* for beskyldningerne for søroveri. *Nolsoyar-Pall* fik overladt det nye skib *North Star* og sejlede i november afsted mod Tórshavn og blev aldrig set siden, da hans skib forliste under de voldsomme storme, der ramte Nordsoen i november-december 1808.

På Færøerne var forsyningssituationen så alvorlig, at opbragte færing gav *Lobner* og hans medarbejdere velfortjente tørre tæsk og truede med at spærre dem inde på vand og brød, indtil forsyningssituationen bedredes. I England havde *Nolsoyar-Palls* mission båret frugt. Den fremtrædende videnskabsmand og kulturpersonlighed sir *Joseph Banks* overtalte Royal Navy til at give Færøerne, Island og Grønland særstatus, så de fra 7. Februar 1810 var omfattet af en separatfred, der gav indbyggerne ret til at rejse til og fra britisk territorium og sikrede deres skibe mod at blive opbragt som priser. Danmark fik tilladelse til at sende to skibe om året med forsyninger til Nordatlanten gennem den engelske blokade, ligesom man lukkede øjnene for smuglerhandel.

HAVNAR SKANSI OG VERDENSKRIGEN.

Efter fredsslutningen i 1815 blev den vigtigste ændring i Færøernes forsvar, at øernes amtmand blev udnævnt til kom-

Det gamle vagthus i Havnar skansen.

mandant for Havnar Skansi. I 1830 blev besætningen fastsat til en sergent og 24 jægersoldater, der skulle stilles af byen Tórshavn. I 1865 randt timeglasset ud for Tórshavn Skansis tid som militæranlæg, da Jægerkorpset blev nedlagt for at genopstå som politikorps ned vagtlokale i skansen.

Havnar Skansi fik en renæssance under Anden Verdenskrig. 12. April 1940 tog England Færøerne under sin beskyttelse og landsatte en større garnison. Hovedkvarteret blev indrettet i Havnar Skansi, hvis bestyknings blev forøget med skibskanoner, der var fremstillet i 1916 til HMS Furious, men nu blev hentet frem fra Royal Navys depoter (5). Selv om kanonerne var forældede, ville de gøre det til en blandet fornøjelse for flådefartøjer fra Das Reich, hvis de ville begive sig ind i de smalle farvande omkring Tórshavn. Tórshavn blev udsat for angreb fra tyske bombefly, der i reglen ikke anrettede større skade. Det vakte en berettiget moro, da en tysk bombe var tæt på at gøre en af Færøernes få nazister husvild. Langt større skade anrettede Luftwaffes angreb på de fiskerbåde og coastere, der dækkede op til 1/5 af Englands forbrug af fisk i krigsårene. De 132 fiskere og sofolk, der mistede livet, udgjorde 1/2% af øernes befolkning. Situationen lettede, da den engelske kommandant på Havnar Skansi tilbød to maskingeværer til alle fartøjer. Da en skipper fra bygden Sandavagur kort efter med en velrettet salve gav en Heinkelmaskine lejlighed til at undersøge, hvor dybt der egentlig er omkring Færøerne, kølnedes Luftwaffes vilde mod betragteligt.

Det gode forhold mellem færingerne og den engelske tilstedeværelse blev ikke mindst styrket, da Royal Navy 25.4.1940

erklærede, at alle færøske skibe skulle føre det færøske nationalflag Merkid, der hermed indtrådte i skaren af officielle flag. (6)

Efter krigen har Færøerne spillet en stor rolle i NATOs overvågning af Nordatlanten. Havnar Skansi er dog for lille til at rumme den moderne teknologi, hvorfor overvågningen nu varetages fra en kommandopost i fjeldene inderst i den dybe Kaldbakfjord.

Det kan i øvrigt nævnes, at en af Luftwaffes ueksploderede bomber blev opdaget i juli 1999 under gravearbejde omkring ældrecentret i byen Vååg. Den var fuldt funktionsdygtig og gjorde det af med adskillige ruder, da den blev slæbt til havs og sprængt.

Noter:

1) Inden nordboernes bosættelse havde Færøerne tiltrukket eneboermunke fra Irland og De britiske Øer. I sommeren 1999 fandt arkæologer ved udgravninger i bygden Gøta et skelet, der kunne C14-dateres til at være fra tiden før det nordiske landnam.

2) Man kan kun trække på smilebåndet over de "videnskabsmænd", der vil samle genmateriale fra Island og Færøerne i håb om at udkrystallisere særligt nordiske gener. Allerede i vikingetiden var området præget af en genetisk særdeles blandet befolkning. En undersøgelse på Island har vist kraftige keltiske indslag, og sidenhen har de talrige fredelige og mindre fredelige forbindelser med fremmede sofolk i højeste grad sat sig spor i genmassen.

3) *Becker* fik muligvis en del af pengene til sin rundhændede belønning ved at erklære, at det generobrede skib havde været i fjendens vold i mere end 24 timer og at han derfor skulle have prisepenge for det, dog fik hollænderne i det mindste skib og ladning tilbage

4) *Von Hompesch* undgik at blive straffet som sørover, men togten blev en økonomisk katastrofe, da sagen om hans priser endte med, at byttet blev leveret tilbage i 1812 og 1815. Som eksempel på *Hompeschs* problemer kan nævnes, at prisedomstolen gjorde

gældende, at et kaperbrev kun tillod operationer mod befæstede anlæg, og at Reykjavik overhovedet ikke havde været befæstet, mens Havnar Skansis våben var demolerede af captain *Baugh*, hvorfor ingen af havnene længere var lovlige kapermål. Hvad beslaglæggelsen af Monopolets midler angik, hævdede domstolen, at Monopolet ikke blev drevet af den danske stat, men af *Christian VII* som privatmand, hvorfor disse midler også var urorlige. Og hvad de øvrige beslaglæggelser angik, gned prisedomstolen salt i sårene ved at afgøre, at de rettelig var blevet beslaglagt af *Baugh*, og at *Hompesch* kunne have gjort krav på en betydelig andel som foringspenge for at have fragtet dem til England, men at han havde forskertset denne ret ved at kræve dem som uretmæssig prispenge!

5) Royal Navy havde den skik, at når et fartøj udgik af flådens tal, blev funktionsduelige kanoner afmonteret og lagt i depot. Denne økonomiske sans blev uvurderlig, da England i 1940 kunne disponere

over et stort antal skibskanoner til lokale forsvarspgaver Samarbejdet mellem færingerne og de allierede forløb gnidningsløst. Da garnisonen var størst, talte den 8000 mand, men efterhånden som krigslykken vendte, blev den voldsomt reduceret. Royal Air Force anlagde flyvepladsen på Vagar og en række observationsposter, hvoraf en i dag indgår i Tórshavns helikopterflughavn.

6) Merkid blev tegnet i 1919 af færøske studenter i København og forsøgt anerkendt som særligt færøsk flag, hvad de danske myndigheder kategorisk afviste. Efter den engelske landgang på Færøerne 12.4.1940 forlangte royal Navy, at færøske fartojer førte et andet flag end Dannebrog. Skipper *Hans Mikkelsen*, der dagen efter blev prajet af Royal Navy undervejs til Abardeen havde tilfældigvis Merkid liggende og højeste det, hvorefter den engelske kaptajn kunne rapportere, at der faktisk fandtes et færøsk flag, hvorfor Royal Navy 25.4.1940 dekreterede, at færøske skibe skulle føre Merkid.

LITTERATURLISTE:

- Færøerne 1, udgivet af Dansk-Færøsk Samfund, Det danske forlag 1958
 Helge Ingstad: Landet under Polarstjernen, Fremad 1960 (Ingstad)
 Jakob Jakobsen: Færøsk Sagnhistorie, Tórshavn 1904
 J.P. Trap: Færøerne, Danmark bd. XIII, Gads forlag 1968
 J. H. Schroter: Samling af kongelige Anordninger og andre Documenter vedrørende Færøerne, eget forlag, Kjøbenhavn 1836 (Kongelige Anordninger)
 John Westh: Færøerne, en nation og dens historie, Gyldendal 1974 (West)

Kastellet kalder

af Nils Eric Boesgaard

Chakotens nye hjem, Kastelet, har brug for vores hjælp. Den gamle fæstningskommandant, major Bjarne Sørensen, som så beredvilligt har stillet forenings- og modelokaler til rådighed for os, beder nu chakotens medlemmer om at medvirke til at lave tableauer og dioramaer til Kastelets historiske Samling.

"Kastelet eller Citadellet Frederikshavn er ved at udvikle sig til en af Københavns store kulturelle turistattraktioner med daglige rundvisninger og en skolebesøgstjeneste, som tager sig af både danske og udenlandske skoleklasser i alle alderstrin" fortæller major Bjarne Sørensen.

"Vi vil i den forbindelse opfordre Chakotens medlemmer til at fremstille tableauer, panoramaer eller dioramaer, som skildrer en eller anden episode fra Kastelets historie.

„Fæstningen har ikke oplevet de store krigsmæssige handlinger, men der er alligevel masser af hændelser som lader sig illustrere med tinfigurer" siger majoren.

Blandt de begivenheder, som han gerne vil have illustreret er Livjægerens udfald i Classens Have i 1807. Kronprinsen, den senere Kong Frederik VI's overværelse af Slaget på Reden fra Langelinie, den 2. april 1801 og tyskerne indtrængen i Kastelet i 1940.

Men der er også mange andre interessante emner som byder sig til. Det daglige soldaterliv i Kastelet, herunder ikke mindst den hårde justits med træhest og spidsrod.

"Soldaterne den gang var noget skrækkeligt ros, og jeg tror ikke at min

forgænger lå søvnløs, hvis soldaterne døde som følge af de strenge straffe" siger major Sørensen., der også gerne vil have dioramaer, der skildrer Kastelets historie som statsfængsel.

Der var berømte fanger som Struensee og de ukendte, der henslæbte årtier i de usle celler der i 1817 blev indrettet i kastelets krudthuse.

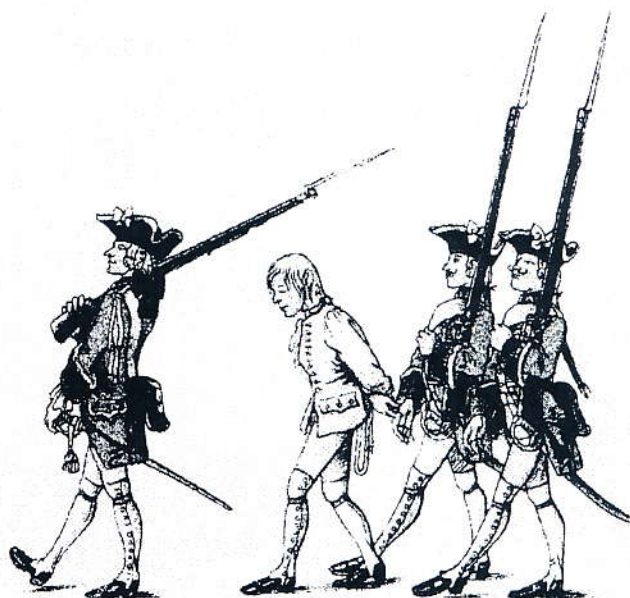
Hvis nogen savner inspiration, har vores store maler Eckersberg skitseret en række episoder fra Kastelet, hvor man bl.a. ser nogle straffefanger ælte brøddej i det militære bageri, hvor Eckersbergeleven Kobkes fader var bagermester.

Major Sørensen tilbyder vitriner til tableauer og dioramaer, der vil blive permanent eller midlertidigt udstillede i Den

historiske Samling, som har til huse i den sydlige ende af Artilleristok. Der er der bl.a. indrettet en soldaterbeboelse, hvor man kan se hvordan en soldat fra 1770 boede sammen med sin kone og deres barn.

Bemærk !

I forbindelse med Chakotens overtagelse af lokalerne i Kastelet, gør bestyrelsen opmærksom på, at man ikke må parkere udenfor hovedvagten. Der henvises til parkeringspladserne ved foden af Dronningens Bastion lige overfor vagtbygningen eller andre markerede parkeringspladser i fæstningen.

Vinterkrigen 1939-40 og noget om legetøjssoldater af massestof i samme periode

af Egon Chr. Finsted
(Illustrationer Leif Pedersen)

1. Noget om vinterkrigen 1939-40.

30. november 1939 var det 60 år siden, at Sovjetrusland angreb Finland efter sammenbrudte forhandlinger om finsk afståelse af visse landområder samt bortforpagtning af flere øer i Den finske Bugt og halvøen Hangø ved indløbet til bugten.

Tidligt om morgenen den 30/11-1939 brød store russiske styrker - uden krigserklæring - ind mange steder langs den 1.566 km lange grænse fra Nordishavet til Den finske Bugt. Samtidig blev Helsingfors og andre byer udsat for luftangreb.

Den overordnede plan var tilsyneladende straks at lamme Finland ved en masseindsats på alle "fronter". Den russiske flåde skulle bane vej for en landsætning ved Hangø. Luftangreb skulle nedbryde befolkningens moral. Russerne forregnede sig imidlertid på alle punkter, men de vandt alligevel.

Overfaldet udløste stor harme verden over. I det øvrige Skandinavien dog også frygt blandet godt op med trods.

Da russerne angreb var barfrosken allerede sat ind, medens sneen - de finske skipatroljers ven - lod vente på sig de fleste steder. Frosten gjorde snart mose- og andre ferskvandsområder farbare. Efterhånden også for køretøjer.

Klimaet var således i en uges tid til fordel for russerne, men så kom sneen overalt! Endnu flere finske frontsoldater fandt deres ski og hvi-

de overtræksdragter frem, medens russernes fremrykning gik mere og mere i stå!

Under Finlands 105 dages heroiske kampe mod overmagten (indtil kl.1100 den 13. marts 1940) lod gang på gang sejrsmeldinger om tilintetgørelse af omringede russiske divisioner, der blev sat til i et antal, som oversteg den finske hærstyrketal. Det var på 9 divisioner. Russerne indsatte i alt 29 divisioner plus specialstyrker.

Kilder: 1. "Finlands Selvstændighedskamp 1939-1942." Udg. af Finlands Selvstændighedsforbund 1942.

2. "Værnskontakt." Udg. af Den danske Forsvarskommando dec. 1999.

2. Noget om legetøjssoldater af massestof i Danmark vinteren 1939-40.

Kort efter 30/11-39 fokuseredes interessen i vores kulturkreds på de metoder og midler, finnerne anvendte for at imødegå det russiske angreb.

Stærkt støttet af artikler og billeder i aviser og ugeblade samt i deres "dybtryksstillæg" (med særlig fine billeder), opstod der en enorm begejstring for den hvide "modbølge" fra det lille land mod det store!

Tidens drenge (jeg var 13 år), som interesserede sig for legetøjssoldater måtte straks skaffe sig hvide soldater! De var jo de tapreste af de tapre.

I min "kreds" var det specielt de ca. 7,5 cm høje massestof-soldater, vi samlede på. De få hvide Elasto-linsoldater med de lidt store - men meget modeltro - schweizerhjelme, der stod i de bedre legetøjsforretninger, blev revet bort. Selv jeg, der ellers samlede på Lineol, købte nogle hvide E-schweizere, blot fordi de var hvide.

Ellers måtte vi overmale "gamle" soldater samt anskaffe nogle billige 7,5 cm papmaché-tyskere (fabrikat Kienel) og male dem hvide. De fleste K-fig. er lidt store og klodsede i det. Desuden går de meget let itu p.g.a. det dårlige massestof. Den hvide tapperhedsmaling virkede dog så forstærkende på massestoffet og på udseendet, at hvide K-soldater kom til at indgå i de fleste af "kredsens Rensdyrbrigader".

Men så begyndte de nye hvide L-soldater at dukke op i butikkerne! Det skulle vise sig, at der kom et helt dusin incl. en meget elegant skiløber. Dusinet blev det helt store hit! En af grundene var nok, at figurerne havde L's allerede kendte dansk-schweiziske kompromishjelm.

P.S. Figursilhuetterne er uddrag fra L-Bilderbuch 1938/39 med udsalgspriser pr. stk. i Reichsmark, men da dusinet deri kun er vist som grønne tyskere, viser vi også en illustration med en grøn L-schweizer, en grå L-dansker samt en af L's hvide soldater. Alle med kompromishjelm.

NB. Silhuetten mærket "13" viser en grøn Kienel-tysker fra et K-katalog uden årstal. (Prisen er i RM pr. dusin en gros).

5/67 Kniend schießender Soldat—25

5/68 Liegend schießender Soldat—25

5/74 L Entfernungsmesser—35

5/76 Stoßtruppführer, liegend, mit Revolver —35

5/76/2 Handgranatenwerfer, kniend werfend —35

5/76/3 Handgranaterwerfer, spähend, mit Karabiner . . . —.35

5/88 Wacht-posten —.30

5/129 Schneeschuhläufer —.50

5/148 MG-Führer mit Fernglas . . . —.30

5/158 Schütze 2 —.35

5/160 Schütze 4 —.35

5/162 Schütze mit luftgekühltem LMG . —.45

13
Kienel

Nr. 1201.59 Wacht-posten, Gewehr umhängend . . . 1.26

Mange af os har nok hørt eller læst om den finske "motti"-taktik! Kilde nr. 2 beskriver den således:

I den finske skovrige og snefyldte vildmark kunne de mekaniserede russiske styrker ikke udnytte deres talmæssige overlegenhed, idet de måtte holde sig til de sparsomme veje.

Det udnyttede finnerne taktisk med deres legendariske "motti"-taktik: Mindre styrker opfangede og stoppede den fremrykkende sovjetiske kolonne. Kampgrupper på ski afskar dens forbindelseslinier, og så foretog større kampgrupper overras-

kelsesangreb i flankerne på kolonnen. Derved blev den fjendtlige styrke splittet op i mindre dele kaldet "motti".

Hver sovjetisk afdeling af kolonnen kæmpede sin egen indædte, men fortvivlede kamp ved et passivt forsvar uden forsøg på udfald.

Finnerne fastholdt initiativet og kunne systematisk tilintetgøre "mottierne".

Den sovjetiske propaganda havde indbildt soldaterne, at tilfangetagelse betød tortur og død. Resultatet blev, at russerne ofte kæmpede til det sidste eller foretog masseflugt fremfor at overgive sig.

Også en af L's hvide soldater.

Danske grenaderer 1677 - 1842 2. del

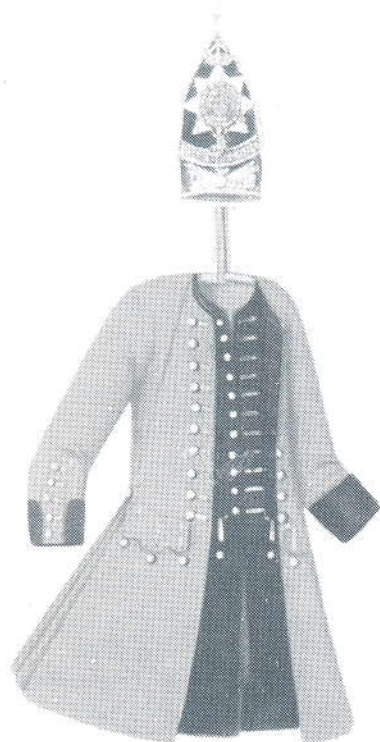
af T. Snorrason

Illustrationer på for- og bagside ved Chr. Würgler Hansen

Frederik 5.

Under Frederik 5. sker der mange ændringer uniformsmæssigt. Forst og fremmest på grund af Den Preussiske Syvars-krig (1756-1763) og den stadige fare for, at Danmark på en eller anden måde skulle blive inddraget ind i denne veritable verdenskrig.

Det var derfor nødvendigt at modernisere og nydruste hæren, som endnu en gang var endt i dvale og uden tilstrækkelige midler. (Det var Christian 6. og hustrus overdådige pengeforbrug til bl.a. slotsbyggerier som Christiansborg og Hirschholm, der hemmeligt tappede statskassen. Rask væk svindledes de udenlandske subsidier til hæren væk ved kreativ bogføring).

Kjole og grenaderhue for Grenaderkorpset 1735. Rigsarkivet.

De samlede uniformsbestemmelser for infanteriet, som findes i det trykte reglement af 1747, er tidligere gengivet²³. Her gentages kun, hvad der vedrører grenaderer.

Disse adskilte sig alene fra musketererne ved bandoler, patrontaske og grenaderhue. Desuden var de sammen med tommermændene de eneste, der måtte bære overskæg. Skægget skulle

have samme facon som ved **Grenaderkorpset**. Samme bestemmelse gjaldt også for underofficerer, tamburer og pibere ved linieregimenternes grenaderkompagnier.

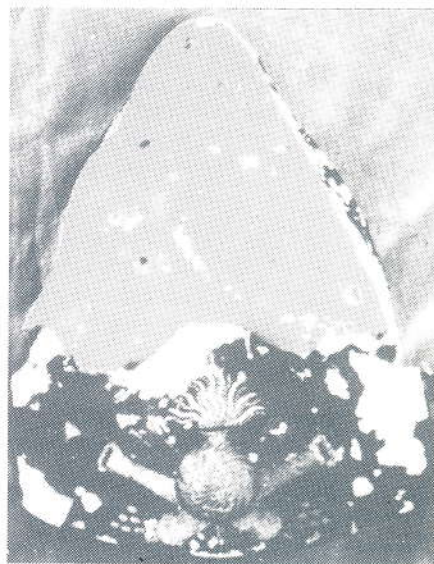
Grenaderhuerne skulle være af samme facon som: for de to garderegimenter og linieregimenterne. Kappen (forsiden) og bagstykket, som går rundt om hovedet, skulle være i regimentsfarve. Köppel (pulden) var almindeligvis rød. Huen havde en besætning af hvide 1/4 Zoll (tommer) brede snore. Kvasten foroven var af kamelhår og i samme farver som musketerernes „Püschel“, den lille runde pompon på hatten.

„Das Blech“ (det må vel opfattes som generel metaludsmykning. Antageligvis menes den kendte hvide „gørdestjerne“ med krone over og kongens ciffer i rodt felt i midten, men ikke et helt frontskilt) foran og bagpå (en granat) af hvidt metal og samme facon som begge garderegimenters. Tommermændene havde som funktionsmærker, i stedet for en granat, bag på huen en håndsav med to krydsede okser over i hvidt metalblik.

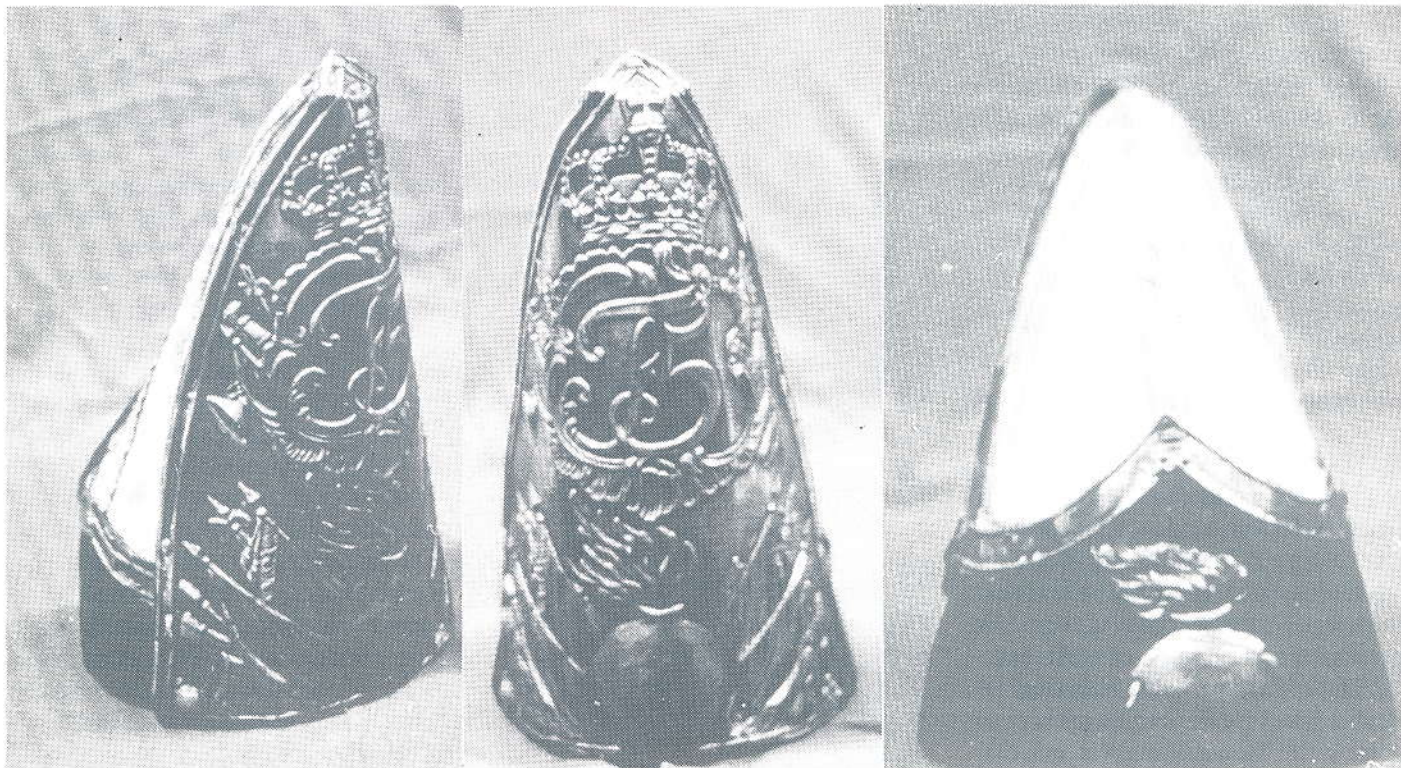
Lunteskjuleren var af forsolvet messingblik og forsynet med en tilsvarende kæde til proppen.

Patrontaskerne skulle være lidt større end musketerernes og af sort læder forsynet med en hvid granat af metalblik.

Grenaderkorpsets officerer skulle bibeholde model og facon på huer, bandolerer, patrontasker og gehæng som tidligere, og fremover skulle korpsets officersudrustning tjene som forbillede for de øvrige regiments officerer, når nyt an-

Norsk broderet hue fra F5.s tid, muligvis officershue fra perioden for 1756. Fronten er mørkeblå med en ottetakket stjerne i solv? og med rodt center, hvori en kongens dobbeltmonogram i guld. Ovenover kongekrone i guld og med rød puld. Nedenunder stjernen er broderet to lover og to granater i guld. Pulden er rød og tilsyneladende uden snore. På bagsiden af den mørkeblå bund er en flammende granat over et par krydsede kanonror, tilsyneladende i gult metalblik. Hvilken enhed huen tilhører er svært at sige, idet udsmykningen med kanonrørerne nærmest peger på et bombarderkompagni. Den blå farve kunne også vise i den retning.

Grenaderhue 1766. Huen er antageligvis en provemodell, der aldrig blev indført, men skulle have været afloser for huen med sort skilt. Bunden sort kantet med messing. Puld hvid eller gullig med tre solvtresser. Frontskilt forsølvet messing med kronet F5 initial omgivet af trofæer. Pompon mangler. Bagpå messinggranat med vejende flamme. Tojhuset.

skaffedes. Dog måtte regimentscheferne selv bestemme broderierne på huerne, taskerne og bandolerer og udsmykningen i det hele taget. Sålænge udrustningen var i regimentsfarve og pulden rød. Gehængen synes dog for alle at være af en standardmodel.

Med ovennævnte in mente giver følgende smaoptegnelser bedre forståelse.

11.7.1748 tillades nemlig en enkelt afvigelse fra det netop udgivne reglement af 1747, idet **Løllandske Geworbene Infanteriregiment** (fra 20.10.1753 regiment **Prins Frederik**) får tilladelse til at beholde deres allerede fremstillede grenaderhuer „med gult blik.

Chefen, Vilhelm Dombroich, synes virkelig at have gjort noget ud af sit regiments udrustning. Det nævnes, at regimentet har sat gule messingknapper i de hvide stovletter, lavet blikket på grenaderhuer og patrontasker samt lunteskjuler af gult metal, lavet forreste del (fronten) af grenaderhuerne blå og bagsiden af gult klæde samt sat en guldtresse på underofficershuer og -patrontasker og herudover lavet (overtrukket?) bandoler- og patrontasker af blå klæde. Kongen tillader, at alt dette må bibeholdes. Men for at få officerernes uniformer i overensstemmelse med de meniges, skal officererne også have gult metal til stovletknapperne, spænderne i skoene, kårde-

gehængen og kårdefæstet, de to sidstnævnte forgyldt.

9.11.1748 nævnes det, at ved forfærdigelse af nye faner og grenaderhuer til **Løllandske Geworbene Infanteriregiment** skal også deri fremtidig bibeholdes det danske våben. „da det hidtil har været ført i begge dele“.

I Norge har uniformseksperter K.E. Strom endnu en gang gjort et enestående fund, nemlig hele udrustningen for en grenaderofficer ved **Garden til Fods**. Det imponerende udstyr fra ca. 1750 er gengivet i farver på bagsiden af forrige nummer af *Chakoten* og med detailtegninger udført af Chr. Würgler Hansen i teksten. Billederne taler for sig selv.

22.9.1756 fastsættes i anledning af en generel forespørgsel til den nye mundering, som skulle indføres 1759-1761, at „grenaderhuerne skal være ens ved alle regimenter og af sort læder.“ (Den røde puld må antages bibeholdt). Uden at forstå dette indhold helt, må man vel antage, at det her drejer sig om selve „bunden“ og frontpladen, som begge tidligere var af klæde. På fronten kunne så påsættes udsmykning i metalblik - eller udsmykningen kan være påmalet? Men hvordan teksten nøjagtigt skal forstås, er lidt af en gåde.

Det kan ikke være de 2 typer, som Tojhuset har eksemplarer af, hvor huer-

nes messingskilte og granater bagpå er lidt forskellige.

Den ene type (M.II) - med rød puld og hvide lidsler - er identisk med et eksemplar på Forsvarsmuseet i Norge, bortset fra pomponfarver. Skiltene (højde 29,5 og bredde 13,5 cm.) viser en granat omgivet af trofæer og ovenover et kronet kabinetsvåben. Begge huer har sort læderbund kantet med messing. Begge har rød puld. Skiltene findes uden huer i flere eksemplarer både i Danmark (Tojhuset og Montergården) og Norge (Forsvarsmuseet og i privat eje). Tojhusmuseet daterer dette hueskilt til Frederik 5.'s periode. Denne datering er tvivlsom, måske er Christian 7. en rigtigere datering, idet man fra 1768 til 1789 genindfører grenaderhuer - med messingskilt. Og da Frederik 5. døde 1766, har man selvfølgelig ikke anvendt skiltet og granaten med F 5 (M.I), som man ser på den anden hue, ved genindførelsen. På bagsiden af pulden er mærker efter laksegl, hvilket måske kan tydes som et approbationsmærke.

Herudover har Tojhuset en model (M.I) med gul (hvid) puld og solvlidsler. Det (forsølvede?) messingsfrontskilt viser en granat omgivet af trofæer og ovenover kongens kronede F5 monogram. Granaten på fronten og bagpå har begge en fejende flamme.

Type M.I har et lille mærke med angivelse af året 1766. Dette er nok en korrekt tidsangivelse, selv om der fra det år ingen skriftlige henvisninger findes om tanker for indførelse af nye huer. Huer med et ensartet messingskilt af denne type var nok påtænkt indført, men ikke nået udført, idet grenaderhuer afskaffes kortvarigt 1768 og skiltet med F5 blevet „forældet“ ved Frederik 5.'s død 1766. Hueskiltet har nok aldrig været båret.

Ingen af de to modeller er som dem, der skulle indføres efter 1756, idet udsmykningen eller „skiltene“ på disse skulle være af hvidt metal. Dette kan måske pege på, at disse nye huer er af den type, der kun kendes fra billeder, med mørkeblå-sort frontskilte og hvide udsmykninger, som måske kan være af tyndt hvidt metal? Disse huer har alle også hvid overkantning på den sorte læderbund.

22.12.1757 angives, at blikket på **Oldenborgske Infanteriregiments** huer må være gult. Modsetningsvis må man altså slutte, at farven egentlig skulle have været en anden, nemlig hvid på sort (en sort-mørkeblå læderfront?). Samtidig meddeles **Oldenborgske Geworbene Infanteriregiment**, at „fremtidig må blikket på grenaderhuerne ligesom kamelhårssnorene og knapperne på støvletterne for underofficerer og menige være gule.“ Der eksisterer en officersgrenaderhue fra regimentet på Landesmuseum Oldenburg²¹. Huen har gennembrudt messingskilt og måler: højde 32 cm, bredde 21 cm og dybde 16 cm. Klædet bag skiltet er rødt med guldsnore, medens pulden er grøn og forsynet med messingbeslag. På skiltet ses F5 monogram med krone over. Herunder „Prudentia et Constantia“, og derunder Oldenborgs våben. Huen ligner, når bortses fra metalskiltet, huerne fra Loggismose og grenaderhuerne i *Vorstellung der in dem ersten Theile des Regiments für Ihro Königl. Majt. geworbene und National-Infanterie enthaltenen Manouevres und Exercises* (ca 1760). Huen er i 1938 dateret af Tojhuset til før 1757 (det rigtige er vel efter?), idet regimentet da (ifgl. brev fra Tojhuset) skulle skifte til gule opslag. Hos Bertram 1761 i Tojhusets udgave er den menige vist med hvide rabatter, ærmeopslag og skoder. Knaphullerne er gule - medens officererne har grønne rabatter og hvide ærmeopslag, men udgaven i Garnisonsbiblioteket viser både officer og menig med hvide rabatter. For at gøre det helt forvirrende viser værket fra ca. 1762-1763 i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek regimentet med mørke-

En af de såkaldte dorvogtere fra Loggismose. Hueskiltet er mørkeblåt med regimentsforskellige hvide udsmykninger. Underdelen sort. Pulden rød tilsyneladende med hvide tresser. Figuren viser grenader fra F5s tid, hvilket klart fremgår af monogrammer og deviser. Udsmykningen er vist i stregtegning af Lasse Arnold. Man ser tydeligt den forskellige hueudsmykning med egnsvåben for de to regiment.

grønne opslag med gule knaphuller og mørkegrønne skoder for både officer og menig? Officersuniformen er dér angivet approberet 1758.

Så er der de 3 såkaldte „dorvogterne“ fra Loggismose. Betegnelsen er lidt forkert, idet almindelige dorvogtere, som navnet siger, er malet på døre, medens disse har været del af et større vægpanel eller lignende²⁵. I dag eksisterer af dette panel kun 3 grenaderkroppe og 4 løse hoveder. Alle har de mørkeblå frontplader (altså ikke i regimentsfarve, men kan være typer af „sorte læderhuer“) med hvide dekorationer, som identificerer hovederne som grenaderer fra henholdsvis **Fynske Infanteriregiments** (med griffen) og **Jyske Infanteriregiments** (med en løve og ni hjerter). Figurene kan klart dateres til Frederik 5. (1746-66) efter uniformssnit, monogram på patrontaskerne og FR i huen. Af huedevisen kan

tydes „.....enti. et constatia“, som i sin fulde tekst er Frederik 5s valgsprog: „prudentia et constantia“. Dateringen må være ca. 1757-1760.

Hovederne har man heldigvis ikke forsøgt at restaurere, men kroppene er det gået meget hårdt ud over. Uniformerne på alle tre kroppe har grønne opslag, som **Fynske Infanteriregiment** havde det (på Nationalmuseets arkivkort angives, at figurene oprindeligt havde brunt for?), medens **Jyske Infanteriregiment** på den tid havde hvide opslag.

Der er to hoveder fra hvert regiment, men kun tre kroppe. Udsmykningen må altså utvivlsomt have omfattet flere figurer. Huepulden er hos alle rød med hvide lidser. Bagkappen sort med hvid kant²⁶.

I 1758 besvarede de fleste regiment kongens opfordring til at indsende tegninger af uniformen på en bestemt dag. Disse tegninger findes sammen med en beskrivende tekst i Rigsarkivet under titlen „Uniformerne, som de var 21. september 1758“. Opslagsfarven og camisoler og benklæder beskrives for **Grenaderkorpset** som lysebla (hvor man hos Bertram 1761 finder camisol og benklæder paille, medens tegninger i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek fra 1762-1763 viser mørkeblå). Mest interessant er oplysningerne om underofficerer, som uniformeret lig grenaderer blot med slojfer af solv i stedet for hvid, og at hoboisterne var uniformeret med snøre som tambourerne, men med solv i stedet for hvidt i snorene. Grenaderernes „Mittel Hüthen“, hvilket må forstås som den trekantede hat til daglig hovedbeklædning, havde solvsnøre i modsætning til de øvrige regimenters hvide.

Lasse Arnolds stregtegning af dorvogterens hueskilt fra Jyske Infanteriregiment

Ved udmarchen til Holsten omkring 1758 udfærdigede de forskellige regimenters beholdningslister for hvad, der blev tilbage i depot. Ikke alle regimenters papirer eksisterer stadig, men man kan dog se, at visse regimenters, f.eks. **Falsterske Infanteriregiment**, har både nye og gamle huer, og at de nye huer for dette regiment efterlades i depot. Ligeledes kan det ses, at der var forskel på 1. kompagnis, livkompagniets, huer og de øvrige kompagniers.

15.8.1759 nævnes, at „da **Jyske Geworbne Infanteriregiment** næste år skal have ny mundering, så skal den for både overofficerer og menige fremstilles efter en medfølgende tegning“. I faconen skal den følge **Garden til Fods** eller **Sjællandske Geworbne Regiment**. Både på overofficerernes og de meniges uniformer skal der bag på frakkens slids kun sidde en sløjfe. Lædertojet skal vedblive at være gult. Da regimentet har gode dobbelte grenaderhuer (må forstås som 2 stk. pr. mand), må de til sådanne bestemte penge anvendes til nye hvide stovletter.

14.8.1760 **Grenaderkorpsets** stadsuniform skal fremtidig kun have 6 sløjfer.

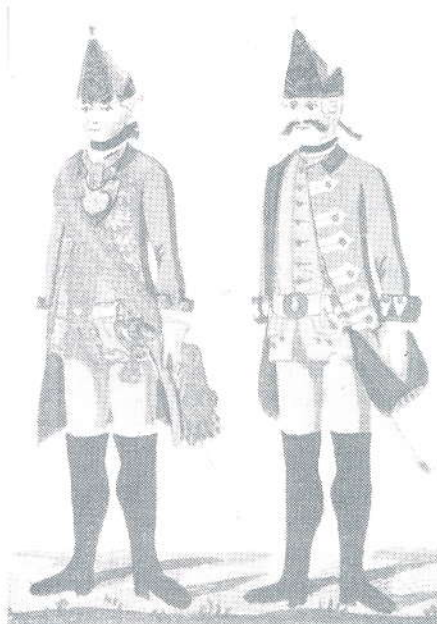
15.1.1761 omtales, at grenaderhuerne ved **Sjællandske Nationale Regiment** som ved de andre regimenters skal laves af sort læder med det sjællandske våben. Regimentet skal derudover som Artillerikorpset og nationalregimenterne have røde geværremme.

2.5.1761 officererne ved **Grenaderkorpset** skal bære galonerede veste til „staat“ (stads?), men til hverdag blot „schlechte“ veste.

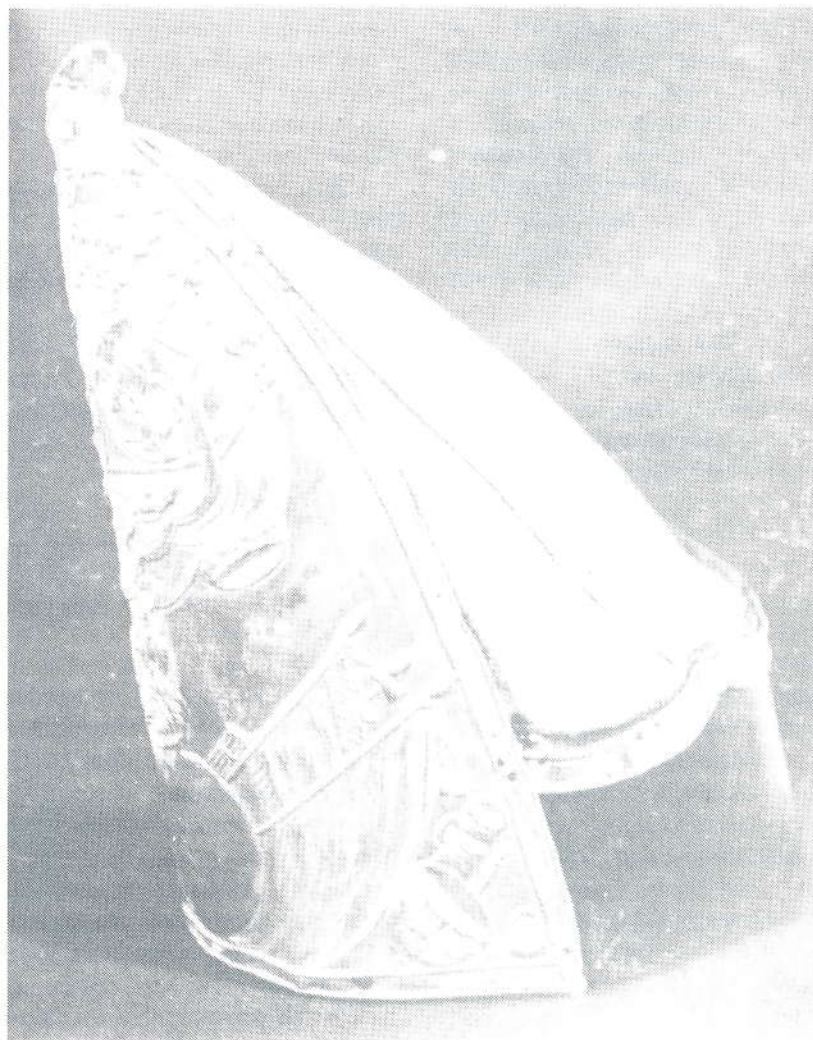
I Bertrams værk fra 1761²⁷ findes et koloreret træsnit af officer og menig fra **Grenaderkorpset** med de mørkeblå huer. J.J. Brunn har 1757 malet en officer fra **Grenaderkorpset** med samme type huer. Billedet hænger på Rosenborg. En gengivelse i farve kan findes i *Politikens Danmarks Historie*, Bd.9.

Kort for **Grenaderkorpset** og **Garden til Fods** den 3.8.1763 sammensluttes, fremstilledes det håndskrevne og smukt illustrerede ekscercerværk fra omkring 1760, *Vorstellung der in dem ersten Theile des Regiments für Ihro Königl. Majt. geworbene und National-Infanterie enthaltene Manouvres und Exercises*²⁸.

I værket illustreres udelukkende med officerer og mandskab fra **Garden til Fods** og **Grenaderkorpset**, hvilket dog ikke er så underligt, da garderegimenterne udgjorde afprøvningsstedet for nye forsøg vedrørende ekscercits. De viste fi-

Officer og menig af Grenaderkorpset efter C. Bertram 1761. Deres huer har den mørkeblå/sorte front med hvide metaludsmykninger. Begge er vist med paille benklæder, hvor man ellers normalt ser grenaderkorpset fremstillet med mørke- eller lyseblå benklæder

Grenaderhue taget i brug 1768 og anvendt indtil 1789. Sort bund kantet med messing. Rød puld med tre hvide snore. Frontskilt messing med kabinetsvåben. Pompon hvid med blå center. Bug på messinggranat med opretstående flamme. Tojhusemuseet men samme hele model også Forsvarsmuseet, Norge, hvor pomponen er hvid og grøn.

gurers uniformer er gengivet i sammenfattet form gennem de tegninger af Chr. Würgler Hansen, hvilke ledsager denne artikel. Frontskiltene på både **Garden til Fods** og **Grenaderkorpsets** huer er ens sort-blå med hvide dekorationer, nærmest som dorvogterne fra Loggismose.

Ved troppeopbygningen i Sønderjylland samles grenaderkompagnierne fra de forskellige regimenters i 8 grenaderbataljoner, 4 geworbne og 4 nationale. De 6.4.1761 bestemmes det at de til distinktion skal have svalereder i lighed med tidens engelske grenaderer. På svalerederne var en antal lodrette lidser, som rettede sig efter bataljonens nummer. De nationale bataljoners lidser var lidt smalle end de geworbnes. 1 bataljon havde en hvid lidse, 2. bataljon havde to lysegule, 3. bataljon havde tre mørkegrønne, og 4. bataljon havde enten fire mørkegule eller 2 blå og 2 mørkegule.

Messingskilt fra grenaderhuen på foregående side.

Da truslen om krig med Rusland 1762 forsvandt efter mordet på zaren, fortsatte Danmark bestræbelserne på at forny og modernisere hæren, og de næste ti år blev et sandt virvar af planer, gennemførte og uigennemførte ændringer af organisation, uniformer, udrustning osv.

14.9.1763 befales, at grenaderofficererne ved **Garden til Fods** ikke længere skal bære hue, taske og gevær. I stedet indføres esponent og trekantet hat, som ved det almindelige infanteri. Dette gælder antageligvis også grenaderofficerer ved liniregimenterne. Esponenter afskaffes for alle 1784.

1763 skal der godtgøres en Johan Ernst Frey 12 rdl for lave en model af en grenaderhue af russisk facon. En sådan prøvemodel findes tilsyneladende ikke længere på Tojhuset, derimod er man i besiddelse af 2 bombarderhuer fremstillet efter russisk mønster. Hvad der overrasker mest, er huernes små hovedstørrelser. Men folk var den gang af væsentlig mindre statur end i dag. At man lader prøvehuen fremstille, er det sædvanlige inden for al militær mode og udrustning. Hvad bærer tidens stærkeste og mest respekterede magt? Det kunne måske hjælpe på egne manglende evner og ideer.

1765 bestemmes, at grenaderhuerne til **Sjællandske og Fynske Dragonregimenter** skal laves efter modellen for **Livregiment Dragoner**.

Christian 7.

30.4.1767 afskaffes grenaderhuer ved alle dragonregimenter.

14.1.1768 kgl. approbation på en forestilling angående faconen på infanteriets grenaderhuer.

31.3.1768 afskaffes grenaderhuerne ved infanteriet og til adskillelse fra grenadererne skal fusilierne (infanteristerne), efter det er befalet „die Hüthe mit der Spitze vorn aufgestutzt“, have „doppelten Püscheln“. Hattefronten bliver nu af modemæssige årsager presset mere lodret op. Herved skyggede hatten ikke længere tilstrækkeligt, og der er således, bevidst eller ubevidst, gjort klar til indførelse af ny hattemodel.

28.5.1768. De fra **Slesvigske Nationale Bataljon** til Rendsborg Tojhus afleverede munderingssager deles mellem det holstenske artilleridetachment og **Dronningens Livregiment**, dog således at tommermands- og grenaderhuerne udelukkende går til sidstnævnte.

21.6.1768 bestemmes, „hvorledes grenaderhattene skal se ud i stedet for de tidligere grenaderhuer“.

17.11.1768 skal de forhen anvendte grenaderhuer atter genindføres. Skiltene foran skal nu være af messingblik (i modsætning til den tidligere model af „sort læder“ med hvidt blik?). Dette må være skiltene, som af Tojhuset er dateret til Frederik 5.s tid.

10.1.1772 skulle findes en indberetning fra generallojtnant Gähler, grev von Rantzau, konferensråd Bräem, oberst Falkenskjold og Schultze angående „grenaderhuernes anvendelighed samt referendum derover“, idet man overvejede at indføre „casquets à la romaine“ i lighed med de franske hjelme.

Men allerede 19.11.1772 vender botten igen (som altid af økonomiske årsager) og de hidtidige grenaderhuer skal bibeholdes ved hele infanteriet - med messingskilte. Hjelme var ellers ved at blive militærmode i Europa²⁹.

18.6.1773. Kongen approberer 2 grenaderhuer, den ene en prøve „med våben foran til fredstider, en anden uden våben, som er varmere og billigere til feltbrug, også kaldet casquets à la romaine“.

Ingen af delene indføres, idet man af økonomiske årsager den 19.11.1773 beslutter ikke at indføre casquets à la romaine, men at bibeholde de tidligere grenaderhuer med messingskilt foran.

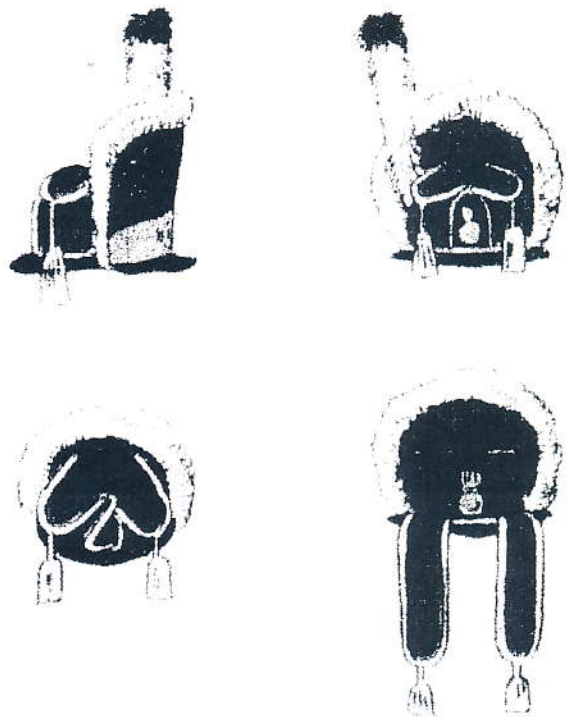
10.8.1776 får **Slesvigske Regiment** besked på, at granaten på grenadertasken for de hvervede, der har garnisons-tjeneste, skal bortfalde.

Da opgøret mod enevælde og adel begynder at sprede sig i Europa, ser man også et generelt skifte i militærets hattemoder. Nu skal den trekantede og efterhånden upraktiske hat udskiftes med en rund hat med skygge. Den runde hat var et af symbolerne på borgerskabets opgang med adelen/enevælden. Også nye, mindre tætsiddende uniformer begynder at se dagens lys.

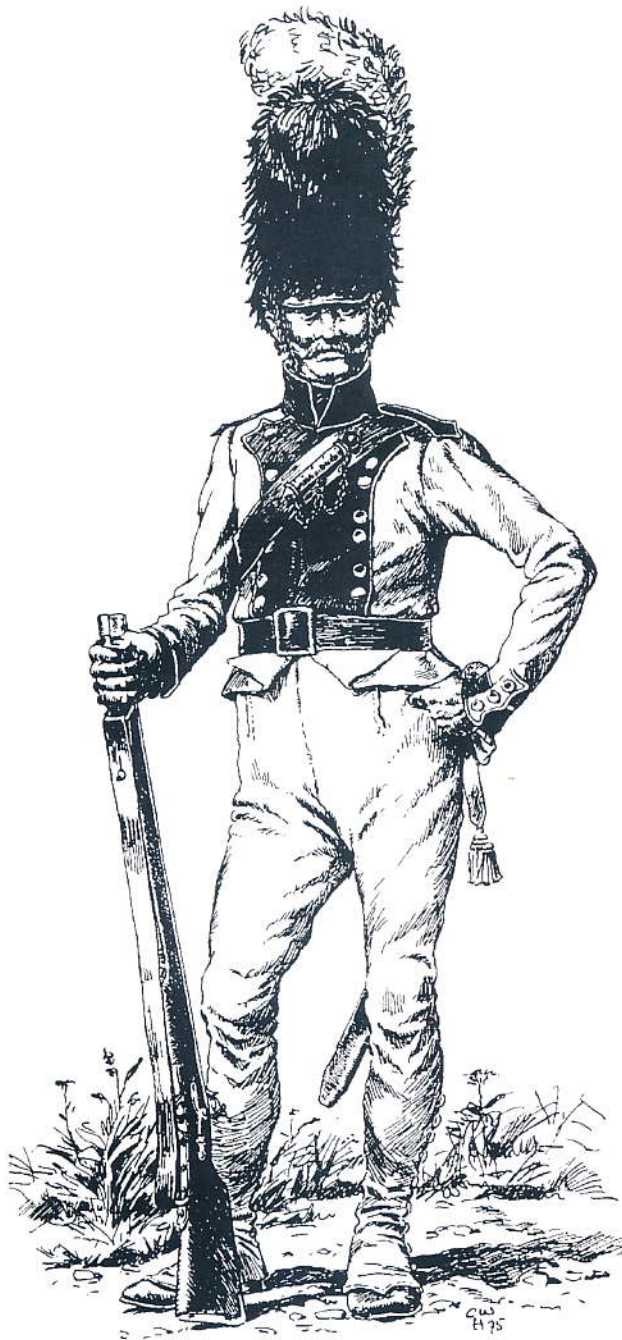
21.1.1785 fremover er det kun underofficerer, tambourer og grenaderer, som skal bære infanterisabler.

4.2.1785 bevæbnes underofficerer ved grenaderkompagnerne med kortgevær i stedet for som tidligere gevær, lige som officerne allerede havde udskiftet rifel/gevær med esponent og grenaderhuen med trekantet hat samt aflagt grenadertasken.

I Danmark gennemføres uniformsændringer i 1789, hvor skoderne for de menige bliver til opklapninger foran, og der indføres en lille rund hat som hovedbeklædning. I Rigsarkivet er der tegninger af disse hatte og kjoler³⁰, som har stor lighed med de såkaldte enhedsuniformer

Den ny danske grenaderhue model 1789. Forbilledet har antageligvis været den såkaldte Potemkinhjelme.

Grenader fra Altonaiske Jægerkompagni ca. 1810. Grenaderer ved jægerkorpserne havde intet metalskilt på deres bjørneskindshuer, således som grenaderer ved infanteriregimenterne havde.

indført i Rusland af Potemkin. Den trekantede hat var blevet uhensigtsmæssig i sin form, fordi den ikke længere skyggede tilstrækkeligt for soldatens øjne, idet fronten efterhånden stod lodret op. Det var det saglige argument. Alligevel klappede man af modemæssige årsager dog snart venstre side op på de nye hatte, og så var man lige langt.

De nye grenaderhatte fik en stiv, sort læderfront forsynet med messingskilt og en tværgående raupe, uldbrømme. Denne raupe var hvid for infanteriet og sort for jægere og let infanteri. Hatten var forsynet med to regimentsfarvede bånd med

kvaster, der hang ned ad nakken. I Rusland var båndene tænkt som ørevarmere, men her i Danmark var de blot pynt. Grenaderfjernerne ved infanteriet blev hvide med lyseblå top, medens grenaderjægerne havde grønne med rød top.

12.5.1789 ser man, at en musketer Schönfeldt ved **Danske Livregiment** fritages for sin eksercits, så længe han arbejder for bundtmager Schröder på **Garden til Fods** nye huer. Det er hjelmen, som man ser hos Köller og i Augsburg Manuskriptet³¹ 1801. Disse huer/hjelme blev anskaffet og anlagt samme år. 1801 ser man, at de istandsættes. De har antageligvis været båret på vagterne, til pelshuen indføres 1805.

21.4.1797 nævnes, at grenaderhuerne ved **Prins Frederiks** og **Sjællandske Infanteriregimenter** „fremtidig skal besættes med rød klæde i stedet for det nuværende grønne, der falmer for let.“ De grønne kvaster bibeholdes dog.

30.8.1799 oprettes et kompagni let infanteri - **Altonaiske Grenaderjægere** - hvis opgave det var at bevogte den lokale afdeling af Nationalbanken i byen. De munderes som **Slesvigske Jægerkorps**, dog således at de til forskel forsynes med grenaderhuer, der har grønne „klapper“ (båndene) med gule kanter.

1803 indføres efter fransk mønster bjørneskindshue med skilt for alle grenaderer - både ved jægere, let infanteri og linieinfanteri, dog skal huerne for skarpskytterne og **Altonas Grenaderkorps** ikke have skilte, ligesom de skal have grønt klæde i pulden i stedet for rødt. Underofficerer får guld eller sølvsnøre på huerne, hvor de menige har gule eller hvide. **Garden til Fods** fik dog først bjørneskindshuer 1805.

Grenaderofficerer får 14.5.1808 schupper (metalhageremme) til bjørne-

skindshuen i stedet for som tidligere blot rem.

Af billeder fra Napoleonstiden er der kun enkelte (f.eks. Frederiksborg Slotsmuseum, Altonategningerne af von Prangen, Kunstindustrimuseet og Suhrmanuskriptet), hvoraf flere kan ses i Hans Chr. Wolter et al: *Den Danske Hær i Napoleonstiden 1801-1814*.

13.9.1805 besluttes det, at afskaffe underofficerernes korsgeværer („hellebarder“) og i stedet bevæbne dem med skarpskyttegevær samt patrontaske. Udskiftningen finder sted 1805 på Sjælland, 1806 i hertugdømmerne og 1807 i Nordjylland. Ved grenaderkompagnierne forsynes patrontaskerne med en messinggranat. Ydermere får underofficererne ved grenadererne som distinktion en messinggranat på venstre skulderklap.

Ved grenaderkompagnierne havde mandskabet udover grenaderhatte/huer også en daglighat. 2.4.1806 besluttes det at afskaffe denne for de menige, medens underofficererne beholder deres, men også får den nye hue. I stedet indføres interimshuer, der skulle være af form som kavaleriets fouragerhuer, røde og med en takket kant i regimentets kendingsfarve, med eller uden lidse alt som regimentet nu havde det.

30.4.1808. Det nyoprettede **Københavnske Infanteriregiment** skal have bjørneskindshuer, men indtil de kan leveres, må man klare sig med grenaderfjer, hvid med lyseblå top, på chakoten.

Når pelshuerne gik tabt i felten eller blev slidt op fra omkring 1812, erstattedes de med chakots ofte forsynet med skiltet fra pelshuen. I Elberfeldmanuskriptet findes en tegning af en dansk grenader med chakot - men uden skilt på.

Frederik 6.

Da huerne var kostbare, og landet efter Napoleonskrigene og statsbankerotten 1813 var stærkt forarmet, måtte huerne efter den første anskaffelse holde så godt de kunne. Fornyelser blev der aldrig råd til. I stedet blev chakoter benyttet med de særlige grenaderskilte og fjer. De sidste bjørneskindshuer var endnu i tjeneste ved linieregimenter omkring 1823.

Efter 1815 er grenadererne de eneste ved infanteriet, der må bære fjer, også efter 1817, hvor pompons indføres.

Fra 1816 bærer grenaderer chakot med et skilt på fronten, efter man for en kort periode havde prøvet en udsmykning efter russisk model med granater.

1820 kommer nyt skilt, og de gamle fra 1816 kasseres. 1820 kommer også ny chakotbesætning for grenaderer, idet

„Lidsen oven om Chakoten skal være hvid for Grenadererne, ikke gul og rod.“

1822 erkender man - lidt sent måske - også i Danmark, at grenaderernes rolle ikke længere er, hvad den havde været, idet „Lunteforbergere af Messingblik på Bandoleret til Grenaderernes Patron-tasker afskaffes, da de ikke er til nogen nytte“. Dette er den sidste henvisning til

Grenader ved 1. Livregiment

Grenader fra 1. Livregiment efter Chr. Bruuns Danske Uniformer, 1837-1842. Som man ser er bjørneskindshuen forsvundet og erstattet med chakot, som er blevet smykket med en særlig grenaderplade.

begrebet grenaderer i de danske reskriptioner, når bortses fra en resolution fra 1823²² om, at man skal forsøge at få de resterende bjørneskindshuer til at strække til 1827. Nyanskaffelser blev der aldrig tale om eller råd til²³. Grenaderchakoter kan f.eks. ses på tegninger i Rigsarkivet fra 1816 og i uniformsværkerne af H.C. Hyllested (*Collection complète des uniformes de la marine et de l'armée Danoise, dédiée à sa majesté le Roi*, Altona 1829) og Chr. Bruun (*Danske Uniformer*, 1-3 Samling, Kbh. 1837-1842).

Med hærreformen af 1842 forsvandt betegnelsen grenaderer og samtidig deres særlige uniformering og udrustning endeligt fra den danske hær.

Resume

Alle årstallene er selvfølgelig omtrentlige, idet det normalt tog tre til fire år at indføre ændringer for hele hæren.

Fra 1676 til 1704 alle slags huer efter regimentschefens smag og tidens modeluner.

Fra 1704 til 1757 broderede mitrehuer, med regimentsfarvet eller rød frontplade. På alle huerne en hvid krone over en hvid stjerne med kongens navnechiffer i rødt felt, derunder særlige regimentsbroderier.

Fra 1757 til 1768 mitrehuer med sort læderbund kantet med hvidt metal. Pulden rød og frontskiltet sort/sortblåt med hvide regimentsforskellige aftegninger enten i metal eller måske påmalet.

Fra 1768 til 1789 mitrehuer med rød puld, sort læderbund kantet med messing og et messingfrontskilt, som antageligvis var ens for alle regimenter.

Fra 1789 til 1803 den danske udgave af Potemkinhjelmene med tværgående raupe.

Fra 1803 til midten af 1820'erne pelshuer i stil med de samtidige franske. Chakoter indføres, efterhånden som grenaderhuerne går tabt eller slides op.

Noter til 2. del:

²² *Chakoten* 1994/2 og 1994/4.

²³ Officershuen er beskrevet af Karl Fissen i artiklen „Aus der oldenburgisch-dänischen Soldatenzeit“ i *Oldenburger Jahrbücher*, 1934, Bd. 38, p. 113-116.

²⁴ Resterne af vægpanelet blev efter en nedrivning fundet 1881 i en skraldebunke af en klunser, som henvendte sig til Nationalmuseet, hvor figurene nu befinder sig. Man ved ikke, hvor panelet oprindeligt stammer fra.

²⁵ At Fynske Infanteriregiment skiftede navn til Kronprinsens Regiment 19.2.1747, har ikke forhindre udfærdigelsen og anvendelsen af huer uden relation til det nye navn. Man har således foretrukket sin gamle identitet, medens det kongelige har vejet mindre tungt. Regimentet bibeholdt også sine mørkegrønne opslag. Grøn er fynsk regionalfarve, medens kronprinsernes gamle regimentsfarve oprindeligt var sort, senere blå med et smut over gult.

²⁷ Bertram, Carl, *Vorstellung der sämtlichen Königl. Dänischen Armee, worinnen zur eigentlichen Kenntniz der Uniform von jeden Regimente ein Officier und Gemeiner in völliger Mondierung*

Dansk grenaderofficer fra Dronningens Livregiment ca. 1809. Samtidig tegning af von Prangen. Altona.

abebildet sind, nebst beygefügeter Nachricht 1 von den Chefs, 2 der Stärke, und 3 der habenden Garnison eines jeden Regiments, Kbh. 1761.

²⁸ Værket, som findes på det Kongelige Bibliotek (Gl. Kgl. Saml., 3531) indeholder i alt 88 kolorerede sider og har 345 sider udførlig håndskreven tekst. Det er fremstillet efter udgivelsen af reglementet af 1753, hvor Danmark går over til at rangere infanteriet på 3 geledder, efter indførelsen af huer med sort-blå front ca. 1758 og med sort huekappe og for Grenaderkorpsets nedlæggelse 1763.

²⁹ I Bayern kommer Rumfordhjelmene som enhedshjelm. Den lignede de amerikansk-engliske dragoners med nedhængende hestehale fra Den Amerikanske Frihedskrig. Måske ikke så mærkeligt, idet grev von Rumford (bayersk adlet efter navnet på hans amerikanske hjemstav) stammede fra Amerika. Han var noget af en eventyrer, der efter først at have arbejdet som spion og dernæst kæmpet på engelsk side som chef for et dragonfrikorps, som kongens yndling

kom til Bayern, hvor han med tiden blev inderlig forhadet med sine projekter for social orden og byplanlægning. Herefter til England, hvor han gjorde flere væsentlige fysiske opdagelse og opfindelser. Sluttelig levede han i Frankrig. Der findes en omfattende litteratur om manden. Rumfordhjelmene blev forløber for den bekendte bayerske raupehjelm. Hjelmtypen kopieredes på forskellig vis af f.eks. Ostrig og det midttske område. Franskmandene fik en høj særpræget hjelm med hestehale for både infanteri og dragoner. Russerne anvender for alle troppearter på sydfronten mod tyrkerne Potemkims enhedshjelm med tværgående raupe, en model som bl.a. kopieres til grenaderer i Nordeuropa af Preussen, Danmark og Sverige. Englænderne får Tarletonhjelmene med raupe, navngivet efter en forvoven engelsk let kavalerifører fra Den Amerikanske Frihedskrig. Danmark indfører en lignende hestgarde- og dragonhjelme, lige som det franske lette infanteri og dragoner har en tilsvarende raupehjelm i revolutionsårene ved jægeregimenterne til hest og til fods. Under og efter Napoleonstiden er det i de fleste lande kun ved kavaleriet, man beholder

hjelme, medens infanteriet får den nye og også billigere modedille - chakoten - indtil 1850'erne.

³⁰ Se f.eks. *Den Danske Hær i Napoleonstiden 1801-1814*, København 1992, af Hans Chr. Wolter, Helge Scheunchen, Ole L. Frantzen og Chr. Würdler Hansen. Der findes også en samtidig porcelænsfigur af grenader med hue model 1789 på Frederiksborg Slot.

³¹ Köller, Friedrich Ludwig von, *Uniformszeichnung der königl. Dänischen Armee*, Kiel 1801.

³² Ved resolution af 23.8.1823 beslutter man at prøve på at få de københavnske regiments bjerne-skindshuer til at strække til 1827. Dette syntes ikke at lykkes. Således får de 6 københavnske regiments grenaderkompagnier allerede i 1824 chakot.

³³ Livgarden har kortvarigt været uden bjørne-skindshue og bar således chakot i perioden 1837 - 1842, hvorefter bjørneskindshuen genindførtes.

Rettelse af billedtekst i 1. del af artiklen.

I forbindelse med de 4 billeder af grenaderhuen i 1. del af artiklen på siderne 98 & 99, er der desværre indsat en forkert tekst. Den korrekte tekst bringes hermed:

Grenaderhue taget i brug 1768 og anvendt indtil 1789. Sort bund kantet med messing. Rod puld med tre hvide snore. Frontskilt messing med kabinetsvåben. Pompon hvid med blå center. Bag på messinggranat med opretstående flamme. Tojhusmuseet men samme hele model også Forsvarsmuseet, Norge, hvor pomponen er hvid og grøn. Messingskiltene findes på flere museer.

K
Ø
B
S
A
L
G
B
Y
T
T
E

ORDNER
MEDALJER
EMBLEMER
MILITÆRE &
CIVILE
UNIFORMS-
EFFEKTER

COLLECTOR

ØSTERBROGADE 112
2100 KØBENHAVN Ø
TELEFON 31 38 35 44

**TINSOLDATEN
MILITARY-ANTIQUE**
Niels Ebbesensgade 4
9000 Aalborg
Tlf. 9813 0177

TINSOLDATER
LEGO
LINEOL
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER

Åbningstid:

Mandag, Torsdag og Fredag
Lørdag

13.30 - 17.00
10.00 - 12.30

FORHANDLING AF TRADITION
Ring og spørg!

Farveplanchen

Der er slået til Vergadderung, samling, og mandskab fra Garden til Fods og Grenaderkorpset begiver sig til kompagniechefens kvarter for at deltage i den daglige eksercits. Soldaterne var den gang indkvarteret hos borgerne overalt i byen. De tre figurer yderst til venstre er garder, underofficer (med Gardens særlige underofficershellebard) og tommermand fra Garden til Fods, medens de øvrige to, grenader og tambour er fra Grenaderkorpset. Billedet er fra værket *Vorstellung der in dem ersten Theile des Regiments für Ihro Königl. Majtz. geworbene und National-Infanterie enthaltene Manouvres und Exercises*, u.st., u. år., men kan dateres efter uniformer til omkring 1760. Det Kongelige Bibliotek.

Nyt fra observationsposterne

Udstillinger i Storbritannien

Den 4.-6. august 2000 afholder World Federation of Model Soldier Societies (der blev dannet i 1990) Model Soldier World Expo 2000 i Glasgow på Thistle Hotel. Hensigten er, at modelbyggere og samlere kloden rundt skal kunne få nytte af international sammenlignelighed og bedømmelse. Der annonceres med konkurrencer, salg, seminarer og sociale aktiviteter. Vores britiske søsterforening, The British Model Soldier Society, kan levere yderligere oplysninger. Prøv også deres gode hjemmeside: <http://www.btinternet.com/~model.soldiers> eller skriv på e-mail: Model.Soldiers@btinternet.com.

Victorian Military Society holder deres årlige Victorian Military Fair søndag den 7. maj 2000 10-16.30 i den nyistandsatte

Victory Services Club, Seymour Street, London W2 (3 min. fra Marble Arch). Der vil som sædvanlig være stande bemandet med folk fra museer, udgivere, forhandlere og fabrikanten af figurer, forhandlere af medaljer, militaria og bøger, reenactment grupper osv. Yderligere oplysninger kan fås hos The Publicity Officer, Victorian Military Society, 20 Priory Road, Newbury, Berkshire RG 14 7QN. Tel. 01635 48628.

Britains-figurer

Soldier Pac annoncerer med nystøbninger af W.Britains figurer fra 1893 til 1969: henvend 300 fodfigurer, flere end 50 beredne, mere end 400 losdele, køretojer, kanoner m.v. En fuldstændig liste fås hos firmaet, der bor 2 Holland Drive, Muxdon, Telford, Shropshire, TF2 8RA, Tel. 01952 676822.

Franskmændene og Napoleon

200 årsafstanden til Napoleonstiden vil utvivlsomt blive markeret på mangfoldig vis. Editions de la revue *Napoléon* reklamerer med *Napoléon Revue trimestrielle*, der med 4 årlige numre skulle komme til at dække hele Napoleonstiden, efterhånden som vi gennemløber perioden 2000-2015. Det anføres, at Alain Pigéard er historisk konsulent: da han har gode udgivelser bag sig, kan der blive tale om kvalitet. Man kan orientere sig mere på hjemmesiden

<http://www.editions-napoleon.com>.

Har Du husket at betale dit kontingent for året 2000 ?

**Spændende bøger om 2. Verdenskrig - Militær - Krigshistorie -
Våben - Jagt - Lokalhistorie - Biografier - Erindringer o.s.v.
Bestil katalog på tlf. 98 95 42 05. Bedst mellem 18-21.**

Skrold Antikvariat E-mail: skrold@post.tele.dk

KOM OG SE!

忠臣蔵

大石主税
赤垣源藏

堀部安兵衛
原物右衛門

武津野七

片岡源三右衛門
間十次郎

U.S. TANK DESTROYER M36 JACKSON

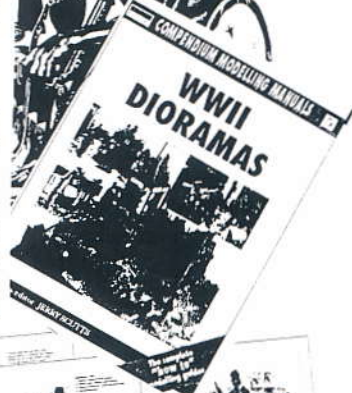

MEN-AT-ARMS SERIES 3.3.3

ARMIES OF
MEDIEVAL RUSSIA
750-1250

DAVID NICOLLE PHD ANGUS McBRIDE

忠臣蔵

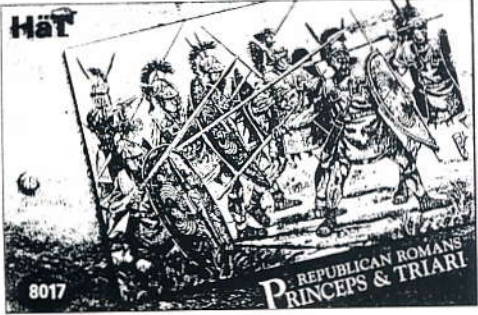
大石内藏助
堀部安兵衛
早水藤左衛門
不破教右衛門

PRINCE AUGUST

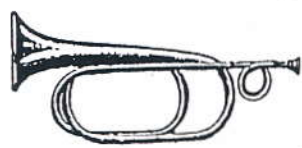
54mm
Napoleonic Mould
Kits

8017 REPUBLICAN ROMANS PRINCEPS & TRIARI

3 French Mounted Trooper 1805
moulds to cast illustrated mounted figure.
1 of Prince August metal per figure.
Painting instructions included.

80-6 Infantry Reloading and Sapper
Contains 3 moulds to cast the illustrated figures, Sapper, Infantryman loading cartridge, grenadier ramming musket.
65g of Prince August metal per figure.
Painting instructions included.

80-7 Imperial Guard Massed Band 1805
Contains 3 moulds to cast Drum-Major, Standard Bearer and Serpent Player.
65g of Prince August metal per figure.
Painting instructions included.

KOM OGSÅ OG SE DE MANGE ØVRIGE NYHEDER, KATALOGER, FIGURER, BYGGESÆT M.M.M. - PÅ GENSYN I

MODEL & HOBBY aps

Frederiksborggade 23 - 1360 København K
(få minutter gang fra Nørreport station - efter grøntorvet v/Israels Plads)
telf./fax: 33 14 30 10 - giro 307 3521

forretningstid: Dagligt 11 - 17. Lørdag 10 - 13.

ONSDAG LUKKET!

Adresseændringer meddeles til:
Søren Juul
Agnetevej 2,
2800 Lyngby.

GRENADERKORPSET
GRENADÉR
DANMARK ca. 1760

FODGARDEN
SAPØR
DANMARK ca. 1760

På for- og bagsiden af dette nr. af *Chakoten*, viser vi tre af Christian Würgler Hansens tegninger af danske grenaderer fra ca. 1760.